

POUČNI RAZGOVORI.

V.

NA SVIJET IZDALO
DRUŠTVO SV. JERONIMA.

ZAGREB.
TISKARA HRV. KATOL. TISKOVNOG DRUSTVA.
1910.

Za ravnanje.

1. Godišnji književni dar društva sv. Jeronima razašiljat će se najprije doživotnim članovima, koji su uplatili jedamput za uvijek 10 K (deset kruna). Ako ne bude osobitih zaprjeka, knjige će se razaslati doživotnim članovima mjeseca listopada i studenoga. Po § 24. društvenih pravila plaćaju članovi sami poštarinu od knjiga.

2. Čim budu nadijeljeni svi doživotni članovi, razašiljat će se krunašima. Ovi mogu kupiti knjige i u društvenoj pisarni (Trenkova ulica broj 1 prizemno desno). Vaniski članovi, koji naručuju knjige putem dotičnoga p. n. g. povjerenika, ili ih traže na svoje ime, neka pošalju novac unaprijed i neka prilože, ako ne cijeli iznos za poštarinu, barem neka pošalju 16 filira za tovarni list i dostavu. Ako ne pošalju ni jedno ni drugo, neka barem u listu navedu, da žele »pouzećem«, pa ćemo imati dokaz, da su tako htjeli i željeli, te ne će moći izgovarati se, da im je poštarina preskupa.

3. Osobito se preporuča upisivanje za doživotnoga člana.

4. Nijedan dosmrtni član ne može svoje pravo na knjige ni na koga prenositi.

5. Na odresku novčanog lista, kojim se šalju novci, neka se izvoli uvijek navesti svrha, u koju se novac šalje, da ne nastanu nepotrebna pisanja i zapitkivanja.

6. Čim doživotni član promijeni svoje boravište, neka izvoli to odmah najaviti dopisnicom, ali zajedno neka ne zaboravi navesti i mjesto, gdje je prije podizao knjige; inače će knjige otići u staro boravište, pa će imati većega troška, dok dogje do svojih knjiga.

7. Članovima, koji ne spadaju ni u jedno povjereništvo, slat će se knjige samo na pismeni zahtjev. Društvo ne može znati, gdje je dotičnik, ako se sam ne javi. Još valja da unaprijed pošalje poštanski trošak.

Svaki prijatelj dobre knjige neka izvoli nastojati, da društvo sv. Jeronima dobije što više doživotnih članova, a to se može ishoditi kod veselih zabava, kod krštenja, kumovanja, kod plemenitih imućnika i svakom drugom zgodom.

PUČKA KNJIŽNICA

IZDAVANA OD

DRUŠTVA SVETOJERONIMSKOGA.

KNJIGA CLXVII.

POUČNI RAZGOVORI.

V.

ZAGREB.
TISKARA HRV. KATOLIČKOG TISKOVNOG DRUŠTVA.
1910.

POUČNI RAZGOVORI.

V.

NA SVIJET IZDALO

DRUŠTVO SV. JERONIMA.

ZAGREB.
NAKLADA DRUŠTVA SVETOJERONIMSKOGA.
1910.

Razgovor o duši.

— Zdravo, Niko!

— Zdravo, Frane!

— Nijesam te vidio čitavog tjedna. Gdje si bio?

— I kod kuće i kod Rašćevića u Rajevcu. Radio sam tamo.

— A zato te nigdje ne opazih.

— Nit ja tebe, Frane, do danas u crkvi. Uz sv. misu slušao sam i tvoju propovijed.

— Pak? Jesi li zadovoljan?

— Veoma. Ti lijepo propovijedaš: i tako, da poučiš, i tako, da do suza ganeš.

— A za što ti je najviše oko zapelo?

— Reko bih ti, a da me i nijesi zapitao. Na jednom si mjestu jakim glasom istaknuo život duše iza groba, ali dalje više nijesi o tom govorio.

— Nijesam u toj propovijedi niti namislio napose o tom govoriti.

— Znam, znam, Frane. Ti znadeš, da je u tvojih slušatelja živa vjera u dušu i njezin trajni život, a po gotovu si to u onaj čas uzeo, da tako jest, pak oslonivši se na to, ti si ih na temelju ove njihove vjere htio nagovoriti na nešto drugo, čini mi se, na umjereni i pošteni život.

— Imaš pravo, Niko. Vjera našega naroda u besmrtnost duše živa je, ali na žalost, smutitelja već ima na svim stranama, tako te se i od gdjekojega našega čovjeka može što šta čuti.

— Možda više, Frane, nego što ti i misliš. Pa baš zato, što se ta zaraza lako širi i što silno škodi čitavome vjerskom životu, kako to i sam na sebi osjetih i još osjećam, odlučih već danas u jutro kod mise zamoliti te, da se malo o duši porazgovorimo.

— Da ti, Niko, iskreno kažem, i ja sam mislio za današnjega našega razgovora o tom progovoriti. Jer dosada razgovarasmo najprije o vjeri uopće, onda o Bogu, pak kad već ovako započesmo, držao sam, da će sada biti najbolje nastaviti o duši. Stoga mi je osobito drago, da si i ti to zaželio.

— Kako ti rekoh, pomislio sam na to danas za tvoje propovijedi.

I.

— Pa što ti, Niko, misliš o duši?

— Što ja mislim? pitaš. Na to mi je vrlo teško odgovoriti. Našim razgovorima, istina, ja sam se opet priklonio svojoj djetinjoj vjeri, te sam pripravan vjerovati sve ono, što me vjera uči; ali kad se sjetim, što sam sve u tugjini čuo govoriti o duši, onda me nešto zazebe, stresem se i postanem žalostan.

— U vjeri kolebaš, zar ne, kad se onoga sjetiš.

— Da.

— A nijesi li ništa protivna čuo? Zar nijesi čuo za dokaze, kojima se bezvjersko govorenje u prah obara?

— Nijesam. Ta gdje bih čuo? Uvijek sam bio u društvu neprijateljskom vjeri i Crkvi, uvijek slušao takove govore i dobivao takove novine i knjižice, gdje se sve ruši, što vjera gradi.

— No pak onda reci mi, Niko, što si čuo i čitao o duši? Vidjet ćemo, koliko je istine na tom.

— Što da ti kažem! Znaš i sam, da se sve kreće oko toga, da duše uopće nema.

— Nego što?

— Ništa drugo nego tijelo.

— A što je ono, po čemu je čovjek živ, po čemu osjeća, vidi i čuje, te po čemu misli, osobito ovo potonje?

— Ništa posebnoga. Sve to da tijelo samo obavlja: ono da svojom moću živi, svojom moću osjeća: vidi i čuje, pa i svojom moću misli.

— A čime se to dokazuje?

— Time, što se u novije doba sasvim sigurno utvrdilo, da je evo baš i naše mišljenje sasvim ovisno od tijela, to jest od živaca i od mozga; čovjek da upravo mozgom misli.

— Čekaj, Niko. Dobro si upamtio, što si čuo; ali što si čuo, to nije istinito. Ponajprije nije istinito, kao da je nešto nova to: da je naša duša, da su naše misli ovisne o mozgu. To je vrlo stara stvar. To se znalo davno davno prije, nego što su došli na svijet današnji protivnici vjere. Duša i tijelo tako su skupa sastavljeni, da otuda nastaje jedno biće: čovjek, te je u čovjeku ovisno i tijelo od duše i duša od tijela. Tako uči Crkva kroz vijekove. Ali odatle, što je duša ovisna od tijela ili što je naše mišljenje ovisno od mozga, odatle tvrditi, da čovjek upravo mozgom misli, znači tvrditi veliku neistinu. To je baš tako, kao da tko kaže, da zato što je guslač ovisan o guslama, da su gusle iznašle pjesmu, napjev, pa da ga one same izvode, a ne zapravo guslač, koji na njima igra. Guslač je ovisan od gusala, ali je ipak drugo guslač nego što su gusle. Gusle su samo sredstvo, pomoću kojega guslač izvodi prelijepe napjeve.

— Ali, Frane, ovo je ipak čudnovato, da prema tome, kakav je mozak, da je takvo i duševno naše djelovanje.

— Baš nije sasvim tako; ali kad bi i bilo, ni to ne bi bilo ništa čudnovatoga; za pravo govoreći bilo bi čudnovato, kad tako ne bi bilo.

— Kako to, Frane?

— Evo, čas prije ti rekoh, da su duša i tijelo tako spojeni megju sobom, da čine jedno, jedinstveno biće: čovjeka. Kad dakle od duše i tijela nastaje jedno biće, onda mora sasvim nužno jedno na drugo djelovati.

— A zašto ne bi bila duša tako sama za sebe, da tijelo ne bi moglo djelovati na nju?

— Ne samo to: „zašto ne bi moglo biti“, nego su neki mudri ljudi i te kako tvrdili, da je duša doista tako sama za sebe, da u svom djelovanju nipošto ne treba tijela; tijelo da joj je dapače samo na teret; čovjek da je upravo duševno biće. — Ali ni to ne odgovara istini: ne odgovara čovječjoj naravi niti našemu iskustvu; kao što ne odgovara istini ni ono protivno: da u čovjeku nema duše, nego da je samo tijelo.

— Ali rekao si, da nije baš sasvim tako, te bi mozak posvema djelovao na dušu.

— Pa i nije. Istina je u jednu ruku, da razvitak tjelesni kod djeteta i kod starca djeluje i na razvitak duševni, i da bolest tijela, osobito bolest ili kakova ozleda mozga obično priječi zdravi, jaki duševni život, — ali u drugu ruku evo što kaže učeni Francuz Longet: „Ova ovisnost (duše od tijela), ma kako bila naravna, nije ipak tako velika, tako neograničena, da se ne bi našlo i protivnih slučajeva: ima slabe djece, kojima se moramo diviti s prerane gotovo razvitosti njihova uma i jake duhovitosti; ima krhkih staraca već blizu groba, ali sačuvaše bistar sud, jako pamćenje, dubok um i vatrenu odvažnost. Ludost se često spaja sa znatnom ozledom živčanih središta; ali što da kažemo o slučajevima, gdje Esquiros, Leuret i drugi, vrlo savjesni učenjaci tvrde, da nijesu našli ni traga kakvoj ozledi ili promjeni u mozgu. Povjest znanosti podaje nam dosta velik broj slučajeva posvema točno istraženih, gdje je mozak bio veoma oštećen, pokvaren, a da se za života ipak nije opazilo ni najmanje poremećenje duševnosti: opazilo se, da su čitavi dijelovi mozga odstranjeni, da je puščano tane probilo od jedne strane mozga na drugu, a da ipak nije nadošlo nikakvo ludilo; dok opet katkada dostaje neznatni mlaz krvi u grudicu stisnut, pa već prouzroči uzrujanost, mahnitost ili dapače i smrt“.

— To su vrlo znamenite riječi! — reče Niko. — A vjerujem im osobito zato, što sam i sâm vidio starca, koji će sad nà izdahnuti dušu, pa je ipak krasno, ako i tiho govorio.

— Dă, baš ta mirna jasnoća mnogih umirućih, kad već osjetila prestanu osjećati, dokazuju u drugu ruku samostalnost i neovisnost duše u čovjeku. „Najveći dobitak“, kaže učenjak Humboldt „koji izlazi iz ove veće duševne slobode u starosti, kad je čovjek bez požuda i strasti, jest taj, da mišljenje postaje čišće, jače, sigurnije i umno obzorje da se širi...“ A francuski liječnik Lauvergne kaže opet ovo: „Koliko li puta nije zadnja volja gdjekojega umirućega, izrečena točno, mirno i jasno, pobudila začugjenje u duši onih, koji su polag! Koliko li se puta dogodi, da je koji čovjek na rubu lijesa tako ćudoredno savršen i jak, te se čini savršenijim nad sve ono, kako je bio dotada; da nenadano u skrajnoj svojoj bijedi bude nadaren razboritošću, providnošću, poznavanjem krajeva, snošaja i vremena; da izvrsno pamti riječi i osobe odsutne te zaboravljene, da ima svijest o vjeri, o Bogu i da je čvrsta značają! Zašto to? Zato, jer se tada duša, oslobogjena od veza tjelesnih, pokaže u svoj svojoj čistini“. — Dakle, Niko, ako i stoji, da u starosti obično pada duševna snaga, ipak se dogagja i to, da se jasno pokazuje duševna samostalnost u prkos tjelesne staračke slabosti.

— A kako to ipak biva, da tjelesna slabost prouzrokuje duševnu slabost.

— To je sasvim razumljivo. Kako naime već rekosmo, čovjek nije duhovno biće, nego biće od duše i tijela sastavljeno. S toga kad oslabe tjelesni organi (n. pr. oči, uši), onda oslabi i duševno djelovanje, jer su ovi tjelesni organi most, preko kojega vanjski svijet podaje nutarnjemu svijetu (duši) gragju za obragjivanje, i što slabiji ovi organi, što slabije tijelo (krv), to se više troši i ono prvo orugje duše, naime mozak; slabiji organi privode sve manje gragje, pa tim predmet mišljenja biva sve manji a duševna djelatnost sve jače zamire.

— Tako je nekako i kod lugjaka, zar ne?

— Dakako. Živci i mozak, to orugje duše, oslabiše ili su ma kako pokvareni, pa onda prestane zdrava duševna djelatnost, — premda smo čuli, kako i tu ima posebnih pojava. — Ovdje te osobito pod-

sjećam na to. Ako običan čovjek nesrećom poludi pa misli, da je kralj, kako se on onda vlada?

— Hoće da se vlada kao kralj.

— Jest. On hoće da zapovijeda kao kralj, traži, da ga svatko sluša kao kralja, misli, da sjedi na prijestolju, a na glavi da mu je kruna itd., sve kao kralj. Nije li to točno po zakonima mišljenja?

— Vidiš, vidiš, to jest.

— A baš točni zakoni mišljenja čine ono glavno kod duše ili duha, čine naime bit duha. Bolesni živci izniješe mu pred duh krivu sliku, kao u groznici što biva, te je bolesnik pomislio, da je kralj; ali kad je bolestan to pomislio, onda je dalje zdravo mislio. A zatim se sjeti još i toga. U koliko se upoznalo čovjeka u sudbenim raspravama (to je sudbena antropologija), svi se slažu u tom, da se zločinci često nalaze u pravom ludilu, dok izvode svoj zločinački čin, — pa ipak koliko li je tada u njih promišljanja, opreznosti i lukavosti! Duša je dakle i tada, u njihovu ludilu, radila točno po svojim zakonima. — Vrijedno je pak spomenuti još i to, što veli učeni Burdach. On veli naime, da duševno bolesni ljudi pod konac života obično dolaze do potpune svijesti, do potpunog duševnog zdravlja, pa makar je i oštećeni mozak prouzročio duševnu bolest.

— Da, i to je istina, kako se često opaža. No reci mi, kako je onda, kada čovjek spava. Čuo sam i čitao sam, da je san ili nesvijest dokaz, da duše nema, jer tada niti čovjek misli niti ima svijest.

— I to, istina, govore, ali im je i to govorenje slabe vrijednosti. Podmeću nam naime naši protivnici, da duša u čovjeku samo jedno djeluje, naime da samo misli i da čovjeku podaje svijest. A to nije istina. Duša, koja je jedna u čovjeku, ima ipak više moći ili sila, sposobnosti u sebi. Osim toga, što čovjek jednom silom duše misli, drugom silom on osjeća a trećom pretvara hranu u kosti i meso te se obnavlja i raste. U duši su čovječjoj dakle tri glavne moći ili sile: 1) mislena ili umna, 2) osjetna i 3) hranidbena (u učenim knjigama se to kaže: intelektivna, senzitivna i vegetativna). Nije dakle nikada smjeti zamijeniti samo jednu, bilo koju moć sa čitavom dušom. Bila bi dakle silna zabluda pomišljati, da duša čovječja razvija samo umnu djelatnost, pa kad te djelatnosti ne vidimo, da onda ni duše nema. S toga ako u snu ili u nesvijesti čovjek ne misli ili ne osjeća (ne vidi, ne čuje), on ipak n. pr. raste, to jest, duša u njega radi trećom svojom moću, moću hranidbenom (vegetativnom, plastičnom), a nipošto ne slijedi, da tada duše u čovjeku nema, kako naši protivnici vrlo krivo govore. U tom slučaju, može se reći, samo jedna ili druga moć duše miruje, ali zato treća to više radi.

— A što je s crncima? — zapita Niko.

— Sa crncima? Reci, što misliš reći tim upitom.

— Mislim reći to, da je u njih manja lubanja, manji mozak, a prema tomu i manja duševna sposobnost.

— Dakle, da se po veličini lubanje ili mozga mjeri i duša.

— Tako barem govore i pišu oni u tugjem svijetu.

— Istina je; neki Büchner pozivlje se na ono, što kažu klobučari; oni da kažu, da su opazili kako učeni ljudi većinom trebaju veće klobuke nego ljudi neuki.

— To je valjda šala.

— Ne, Niko, nije to šala, nego on zbilja tako kaže, da dokaže, kako je uistinu uz manji mozak i manja duševna snaga.

— Pa je li to istina? Je li to dokazano?

— Nije. Engleski učenjak Davis isporedio je 1139 lubanja, koje su bile od 133 različitih naroda sa svih strana svijeta, i dokazao je, da ne stoji tvrdnja, po kojoj bi kraj manjeg ili lakšeg mozga bila manja duševna sila. Prema njegovu istraživanju težinom mozga svoga natkriljuju Francuze divlji Eskimi, veliki dio Indijanaca, Siamezi, Kinezi, dapače megju najnižim ljudskim rasama nalazi se plemena, kao što su n. pr. Kafri i Papuanci, koji imadu više mozga nego Francuzi. A Francuzi su ipak malo pametniji od Kafra! Izvrstan pak poznavalac naroda Waitz

kaže ovo: „U jednoga te istoga naroda tijekom vremena vidimo, gdje iz divljaštva kroči prema naobrazbi a onda opet pada sa svoje visine, ali oblik lubanje ostaje isti". „Sumnjamo" dakle, kaže Francuz Moreau „da se danas nalazi i jedan samo čovjek, koji barem nešto pozna fiziologiju (znanost, koja se bavi životnim pojavima u bilina, životinja, a osobito u čovjeka), te bi bio uvjeren, da se duh važe težinom mozga, da se mjeri veličinom glave te da se bezbrojne sposobnosti umne, ćudoredne i čuvstvene vide na obliku lubanje".

— To je vrlo zanimivo! To ja vrlo rado čujem! — reče Niko.

— Tako je to, moj Niko. Ali u drugu ruku ne smijemo nipošto da zaboravimo, što smo već više puta naglasili, da su duša i tijelo u čovjeku spojeni u jedno biće, te da jedno na drugo može djelovati; a po gotovu da je mozak orugje duše. Kao što se dakle duševna djelatnost teže očituje, ako je tijelo, osobito mozak oštećen, bolestan, tako isto biva, da i tijelo zaostaje, a osobito mozak, ako se zanemaruje duševni rad. — Tako je to napose kod divljih naroda. Gotovo kroz tisućljeća žive ovi narodi bez višega duševnoga života, pa nije stoga čudo, da su, kako rekoh, i tjelesno zaostali.

— Dosta je, Frane. Sve je ovo lijepo, što ti razvijaš, ali ja sam bio na čistu već kod prvih tvojih riječi. Kod svega toga držim, da je glavno ono, što si odmah na početku rekao: to naime, da nevjernici miješaju skupa ono, što nikako ne bi smjeli miješati: miješajući orugje i uzrok, ili ono, sa čime se što radi, s onim, tko radi. A to je sasvim, sasvim krivo. Tu mi je pao na pamet telefon (sprava na koju se govori u daljinu). Pitajući jednom nekoga majstora, koji je metao u kući telefon, kako to biva, da se ovdje govori a riječi se čuju ondje na milje i milje daleko, odgovori mi ukratko ovo: ako ko govori na ovu tanku željeznu pločicu, (koju mi pokaza), onda se ona od zraka potrese i dotakne ovih komadića ugljena, koji su spojeni s onom baterijom (to je stanovita posuda, gdje se stvara

električna struja; a što je električna struja? ovo: kad se naime staklena šipka natare kožom, onda staklo privlači komadiće papira, pušta iz sebe iskre, ako se rukom k njoj približi; u staklu dakle nastane neka sila, koja se zove elektriciteta ili električna struja; slično biva i u onoj posudi); iz te posude izagje dakle električna sila, koja ide po žici u daljinu, pa kad dogje na drugo mjesto, gdje je takogjer onakva pločica, onda se i ona isto tako trese, kao ona prva, zaljulja zrakom, zrak udari na bubnjić u uhu te slušač čuje iste one riječi, što ih onaj tamo iz daljine govori. — Sada reci, nije li pravo, što ću reći: Krivo, s temelja krivo bilo bi, kad bi tko tvrdio, da telefon, da one pločice i ona žica govori, da izriče svoje misli, jer svak vidi, da u istinu čovjek govori, a da se njegov govor može čuti u daljinu, zato je potrebno kao pogodba ili uvjet, da one pločice zadrhtnu, da se električna struja pojavi, koja prenese drhtaj prve pločice na drugu itd. Kad bismo mislili onako površno, kao što nevjernici misle, onda bi morali reći, da pločica govori. Jer oni ludo govore: da živci i mozak misle, kad se za čovječjeg mišljenja kao pogodba ili uvjet upotrijebe.

— Jako dobro, dragi Niko. Ali mi još nijesmo ni iz daleka gotovi. Mi smo dosada samo njih slušali, pak smo vidjeli, kako vrlo površno sude. Iz puke prividnosti, da tobože živčani sustav obavlja duševne posle, odmah zaključiše, da je doista tako. Ali polako! Sad ćemo mi govoriti.

II.

— To jest, ti; jer ja ću slabo moći, reče Niko

— Možeš i ti, jer tu treba samo zdrave pameti. Treba naime, Niko, samo malo otvoriti oči, da vidiš, kakav je duševni život u čovjeka, pak ćeš se uvjeriti, da oni, koji vjeruju samo u tvar (u meso i kosti; zvat ćemo ih tvaraši ili materijalisti, jer tvar znači; materia), ne mogu razjasniti neke najobičnije pojave.

— Koje to?

— Evo, na primjer, ovo. Poznato ti je iz pregjašnjih naših razgovora, da ima stanovitih istina ili

načela, koja čovjek jednako priznaje i u djetinjstvu i u muževnoj dobi i u dobi staračkoj.

— Jest, toga se još dobro sjećam od pregjašnje nedjelje.

— A to se nikako ne da razjasniti, ako misli mozak, koji je, kako tvrde tvaraši, drukčije gragjen u djetinjskoj, drukčije u muževnoj a drukčije u staračkoj dobi. Prema drukčijoj gragji u različno vrijeme morao bi i čovjek različno misliti. A ipak o nekim općenitim načelima uvijek jednako misli.

— Imaš pravo, — primijeti Niko.

— A onda, da te zapitam ovo. Možeš li ti zamisliti tvar, koja bi znala, da je nešto učinila; n. pr. zna li voda, da ona mlinsko kolo tjera? je li si ona svijesna toga čina? zna li ona za svoj „ja"?

— Ta kako bi ona to znala?

— Ako ne zna voda, onda ne zna ni mozak, koji je isto tako tvar kao što i voda.

— To je sasvim jasno.

— Ali svaki čovjek zna, da upravo on čini ovo ili ono, i nitko drugi; on je svijestan svoga čina, on zna za svoj „ja". Ako dakle to ne dolazi od mozga, mora od nečega drugoga, što je u čovjeku.

— Drukčije se ne može zaključiti.

— Dalje treba da znadeš i to, da svaki čovjek, dok je god živ, znade, da je on isti onaj, koji je nešto učinio za djetinjstva, da je isti onaj, koji je radio u muževno doba i u doba staračko. A u drugu ruku uče svi prirodoslovci, da se u čovjeku za sedam godina, ili, kako drugi kažu, za tri godine, izmijeni sva tvar. Ako je doista tako — a da tako jest, to vjerujemo — onda bi čovjek svake sedme ili svake treće godine morao držati, da je on sada netko drugi, a ne onaj isti, koji je i prije bio. No ako ipak drži, da je onaj isti, i to ne samo nakon sedam godina nego i nakon sedamdeset i sedam godina, onda neka nam tvaraši to rastumače, ako u čovjeku nema ništa drugo nego tvar i njezine sile, koje se tako često mijenjaju!

— Ja mislim, da oni toga ne mogu rastumačiti, — doda Niko.

— Tako mislim i ja, i svi koji zdravo misle.

— Čuj dalje. Reci mi, jesi li ti kada razmišljao o tom, što je to misao?

— Da ti pravo kažem, baš nijesam.

— Ali ako samo malo razmisliš, odmah ćeš opaziti, da je naša misao sasvim nešto drugo, nego ikoja tvar.

— Nema sumnje, da je tako.

— Uzmimo koju god misao, n. pr.: „Pravo je Bogu se svome pokoravati". Daj uhvati tu misao; daj ju na vagu stavi; mjeri ju; dijeli ju u dijelove; reci, kamo se proteže: da li ovamo ili onamo, gore ili dolje!

— Ti si se počeo šaliti, Frane!

— Ne, ne šalim se, Niko, nego sasvim ozbiljno to izričem, da se smjesta vidi posvemašnja nemogućnost svega toga, što sam ti rekao, da sada učiniš s mišlju, ili drugim riječima: da se odmah vidi neizmjerna razlika izmegju misli i tvari. Ono što je kod tvari sasvim razumljivo, kod misli se ne može pomisliti. Tvar se može i uhvatiti i vagati i mjeriti i dijeliti, a misao ništa od svega toga. Dok je tvar sastavljena i djeliva, misao je posve jednostavna i nedjeliva. Kad je dakle tome tako, kako mogu tvaraši protumačiti, da tvar ragja misao, nešto sasvim protivno sebi, dok je inače svima dobro poznato, da svaka stvar ragja sebi slično!

— Tvar ragja ono, što je tvarno; a duša ono, što je duhovno.

— Tako je, Niko. Ali još je nešto osobito važna kod čovječje misli.

— Što je to?

— Čuj. Odgovori mi na to: o čemu mi baš sada, taj čas govorimo i razmišljamo?

— O misli.

— Mi dakle razmišljamo, mi mislimo o misli. Sama misao o sebi misli, ona sebe promatra, ona gleda sebe u sebi, ona je sama sebi svoje zrcalo. Nije li tako?

— Kako vidim, tako je.

— A dali tako može biti kod tvari? Može li tvar sama sebe promatrati? Može li ona sebi biti zrcalo?

— Nešto takova o tvari ne možemo opet ni pomisliti.

— Kako se đakle može protumačiti ova pojava kod našeg mišljenja, ako mišljenje nije ništa drugo nego proizvod tvari ili sama tvar?

— Ne! To se iz tvari ne može nikako protumačiti — reče odrješito Niko.

— Ovako odriješito, kako to samo po zdravom svojem razumu kažeš ti, Niko, tako kaže i znameniti prirodoslovac I. R. Mayer na temelju svojih naučnih opažanja. On naime kaže: „Živo se tijelo sastoji ne samo iz tvarnih dijelova, ono sastoji i iz sila. Ali ni tvar ni sile ne mogu ni misliti ni htjeti. Čovjek misli. Duže se vremena općenito držalo, da živci a osobito mozak ima u sebi slobodnoga fosfora, (neka posebna tvar), pa je mašta tome „slobodnome fosforu" pripisivala veliku ulogu kod duševnih pojava. Ali najnovija i najtočnija istraživanja na polju organičke kemije (kemija govori o megjusobnom spajanju tvarnih počela) poučila su nas, da nijedan živi organizam pa ni mozak ne ima u sebi nikakvoga slobodnoga fosfora. Premda dakle takove varke pred strogom znanošću moraju iščeznuti, ipak u drugu ruku sigurno stoji, da se u živom mozgu dogagjaju neprestane tvarne promjene i da su duševne pojave pojedinca najuže svezane s tom tvarnom radnjom mozga. No užasna je zabluda poistovjetovati ovo dvoje usporedno djelovanje. Ovaj primjer će to najbolje protumačiti: Poznato je, da se bez istodobnoga kemičkoga procesa (razvoja) ne može brzojavom nikakovo saopćenje saopćiti. Ali ono što brzojav govori, dakle sadržaj vijesti, ne može se nipošto smatrati djelovanjem elektrokemičke radnje. To vrijedi još više o mozgu i o misli. Mozak je samo orugje, on nije duh. Duh pak, koji se ne može više osjetilima zamjećivati, nipošto nije predmet iztraživanja za „fizičara i anatoma" (onaj koji ispituje tjelesnu gragju živih bića). Tako ovaj učenjak, a već više puta spomenuti i na daleko poznati Du Bois-Reymond kaže opet ovo: „Onome, koji površno gleda, čini se, da bi se mogle protumačiti duševne pojave upoznavši tvarne promjene u mozgu. No ako samo malo razmišljamo, moramo opaziti, da je to opsjena. Mi možemo saznati samo za neke nutarnje uvjete duševnoga života, slične vanjskim sjetilnim utiscima, ali ne možemo nikako saznati, kako nastaje duševni život pomoću tih uvjeta. Nipošto nije moći opaziti, kako iz zajedničkog djelovanja vodika, kisika, ugljika, dušika itd. može nastati samosvijest. Da je potpuno nemoguće i da će biti uvijek nemoguće više duševne pojave razumijevati iz mekanizma (mrtvoga kretanja) možgjanih atoma (najmanje čestice, koje se više ne dadu dijeliti), to ne treba tek dokazivati. Naše poznavanje prirode zatvoreno je megju dvije granice, koje čini u jednu ruku nesposobnost shvatiti tvar i silu, a u drugu ruku nemogućnost protumačiti duševne pojave iz tvarnih uvjeta".

— Pa molim te, Frane, što kažu ovi tvaraši, kad ih se zapita, kako oni tumače ove duševne pojave iz tvarnih uvjeta!

— Pitaš, što kažu? Kažu, da ni oni ne znadu toga protumačiti, ali ipak traže slijepu vjeru za ono, što je i njima potpuno nejasno.

— Tako! Slijepu vjeru! To je vrlo lijepo! A vjernicima se rugaju, kad oni ne vjeruju u vjerske istine, premda ih mogu i razumnim razlozima bolje potkrijepiti, nego što oni mogu potkrijepiti svoje tvrdnje.

— Da, tako je. Čudnovati su to ljudi. Duševnih pojava bez duše ne mogu protumačiti, a ipak ne će da priznadu, da ima u čovjeku osim tijela još nešto, da ima duša. — A da doista ima duša, to se dade još bolje dokazati.

— Kako to? Daj da nastavimo. Mene to vrlo zanima.

III.

— Ako promatraš svijet, onda ćeš vidjeti, da se čitav svijet dijeli na dvoje: na živa i na neživa bića. Živim pak bićima, je l' te, nazivljemo ona bića, koja

se sama od sebe mogu gibati, a neživima, koja se sama od sebe ne mogu gibati, nego tek od drugoga.

— To je istina.

— Ujedno zapamti i to, da ono biće ili ono tijelo, koje se samo giblje, zovemo organičkim tijelom ili organizmom; a ono opet, koje se samo ne giblje, zovemo anorganičko ili mekaničko. Organizama pak ima tri vrste, u tri odjelita područja: bilinsko, životinjsko i čovječje. Kao što se naime čovjek i životinja sami po sebi mogu gibati, tako se giblje i bilina šireći se i rastući. A rude su anorganička bića (kamenje, željezo, itd.).

— Gle, premda je to sasvim jasno, ipak običan čovjek toga tako jasno ne vidi, da bi čitav svijet podijelio na ova dva dijela.

— A sad se pita, otkuda život u ovih živih bića? Materijalisti ili tvaraši kažu ovo: Svako živo ili organičko biće sastoji iz različitih tvarnih dijelova, koji se megju sobom različito miješaju (to je kemički razvoj), pa postavivši svoje dijelove u stanoviti, skladni položaj prema nekoj svrsi, pojavi se u njih gibanje ili život; nekako slično tako kao kod stroja ili mašine: i tu su tvarni dijelovi postavljeni u stanoviti megjusobni skladni položaj prema nekoj svrsi, te stroj ili mašina izvodi svoja djelovanja.

— Čekaj, Frane. Zar zbilja oni to kažu? Ili možda još nešto i drugo? Jer to nije ništa, upravo ništa! — reče Niko.

— Jest, samo to, i ništa više. Oni jednostavno tvrde, da je život učinak tvari, da je, ponovno ti kažem, posljedak posebnoga namještenja tvarnih čestica, proizvod kemičkoga miješanja te fizičnih promjena i utjecaja (zraka, topline itd.); pa sve to isporegjuju sa strojem.

— Ali ja sâm na prvi mah vidim bezgraničnu razliku izmegju ma kojeg živog bića i izmegju stroja, — upadne Niko.

— To se razumije. Dok je u jednu ruku ono, što oni kažu o miješanju čestica i o životu, jednostavna tvrdnja ničim nedokazana, u drugu ruku doista silna je razlika izmegju živog i neživog bića, te iz te razlike odmah opažamo, da u živom biću ima nešto, česa nipošto nema u neživome; i to, uzme li se makar najniže živo biće.

— No recimo nešto prije o stroju, — zaželi Niko.

— No što ti, Niko, misliš reći?

— Ma to, što je stroj i kako je postao.

— Kako dakle?

— Nije li tako, da je netko, da je neki čovjek zamislio neku misao ili svrhu, prema kojoj će praviti stroj ili mašinu, to jest, prema kojoj će sastavljati dijelove u neki sklad, da izvode zamišljeno djelovanje. Pa kad je stroj bio gotov, onda je on istina zgotavljao svoj posao, ali prema volji ili odredbi ili zakonu ili misli svoga začetnika; ta pak volja ili misao izvan je stroja, a sam stroj je u sebi inače mrtav; on se ne miče, ne razvija se ni za dlaku dalje od one točke ili granice, kako ga je strojarski majstor sagradio. — A kako li je sasvim drukčije kod živih bića, n. pr. kod najmanjeg sjemena ili klice! Tu se unutra, u samoj klici, nalazi neka sila, koja naprijed tjera, koja malo po malo proizvodi nove dijelove, koja ih porazmješta i stavlja u sklad prema stanovitoj svrsi. To svatko vidi, to svatko osjeća. Nešto živa živi u sjemenu, u klici, u svakom živom biću, te jednom snagom obuhvata sve dijelove, jedinstveno od kraja na kraj. Takova se što ne vidi u svoj neživoj prirodi, na koju si me dobro upozorio. Razlika je dakle golema.

— Jako si dobro, Niko, uhvatio razliku izmegju stroja ma kako velikoga i klice ma kako sitne, izmegju neživa i živa bića. Ali ovo je još važnije što ću ti reći. Ako je život u živom biću samo posljedak tvari i tvarnih sila posebno sastavljenih, kako to, pitam, da još nitko na tom svijetu nije mogao sastaviti ni najneznatnijega živoga bića, — osobito, kad se dobro znade, od česa sastoji ovo ili ono živo biće, od kojih naime tvarnih čestica i od kolike množine tih čestica? Tako n. pr. svako je tijelo (i bilinsko i životinjsko) sagragjeno od stanica: to su najniže jedinstvene čestice sa svojim posebnim oblikom. Jezgra ili najznatniji dio ove svake stanice zove se proto-

plazma: a to je opet sivkasta, gusto-tekuća tvar sadržavajući u sebi vrlo mnogo zrnaca, koja se zovu mikrokozmi (malena tjelešca). I za stanicu, a osobito za protoplazmu znade se točno, od česa sastoji: protoplazma se n. pr. sastoji od vode (75%—98%) i od nekih suhih tvari, kašto od bjelančevine, masti, soli itd. Pa ipak, ni toga najnižeg dijela živoga bića ne mogu učenjaci sačiniti uza sve svoje naprezanje, premda točno znadu njegove sastavine. Kad bi dakle život u živom biću stojao samo do tvarnih čestica i njihovih sila te njihova namještenja, onda bi moralo biti moguće sačinjati živa bića u učenjačkim laboratorijima (radionicama). Je li tako, Niko?

— Doista je tako, — ali svi učenjaci, makar i znadu tvarne dijelove urediti, ne znadu i ne mogu im dati onoga, što te tvarne dijelove čini živima, to jest, ne mogu stvoriti posebne životne sile, različne od sile, što se nalazi u tvari!

— Još se sjeti i toga. Kada ti na primjer s koje strane udari svijetlo u oko, odmah okreneš na onu stranu ne samo glavu nego i čitavo tijelo. Tu je, je l' te, bio podražen osjetni (senzibilni) živac (onaj koji osjeća podraživanja), pa je odmah stao djelovati živac pokretni (onaj, koji kreće dijelovima tijela, motorni živac). A budući da fiziologija ne pozna anastomoze (t. j. spajanja osjetnoga i pokretnoga živca), to se ovo djelovanje osjetnoga živca na pokretni ne da protumačiti mekaničkim posredovanjem mozgovne tvari; to jest, ne može se shvatiti, kako to mozak dojavljuje pokretnom živcu, da je osjetni živac podražen, pa da se zato mora čovjek okrenuti. — Onda se sjeti i toga. Sigurno si čuo a i vidio, da gušteru, ako mu se rep odsiječe, da mu novi naraste; a ima i nižih životinja, kojima naraste i nova glava; a kod viših životinja slična se pojava opaža kod toga, kada bolesni dijelovi zacjeljuju. Kako da se to protumači pomoću tvari i njezinih sila, kada toga inače nigdje kod iste tvari u anorganičkim (rudnim, mineralnim) bićima ili stvarima ne opažamo? — Pak onda onaj instinkt ili nagon u životinja, prema kojemu n. pr. lastavica osjeća, da mora letjeti u tople krajeve, da se uzdrži na životu! Sve se to dade protumačiti samo nekom posebnom životnom silom.

— Sve mi to biva sada jasnije i sigurnije.

— Tako misle i svi pravi učenjaci. Evo što kaže vrlo znameniti učenjak Fechner: „Je li i ostaje li stanje gibanja, t. j. osobita svojevoljna gibanja, kojima se gibIju dijelovi organičkih molekula (to su najmanje čestice, koje se još daju dijeliti) i u kojima (t. j. gibanjima) stoji njihova razlika od neorganičkih molekula, je li to i ostaje li to prvo i glavno, onda ova osobita gibanja zahtijevaju i osobitu silu, koje nemaju neorganička tjelesa, pa budući da ta sila tvori i uzdržava životne pojave, to se ona ima i nazvati — životnom silom".

— A što je sa onim fizičkim i kemičkim silama u tvari, što ih uvijek tvaraši spominju? — zapita Niko.

— One se doista nalaze u organičkom tijelu; za njih svi znamo, one na svoj način djeluju i spajajući stanovite tvari sačinjavaju n. pr. mišičje, krv, — ali to biva uvijek pod upravljanjem one druge, one životne sile; ova životna sila stoji nad tim kemičkim silama, ona nad njima vlada. Jer otkuda, pitamo, biva to, da od kličnih stanica posve jednake tvari razvitkom nastaju različita bića? Tako n. pr. za klične stanice od vorticela (to su sitne životinjice, nevidi) kaže Giebel ovo: „Klične stanice od vorticela posve su iste i tvarno i kemički i fizički i po obliku; najstrože znanstveno istraživanje nije moglo naći upravo nikakve razlike. Pa ipak se iz njih u sasvim istim prilikama i po stalnim, nepromjenljivim zakonima razviju najrazličitije, po vrsti svojoj posebne vorticele". Posebna dakle životna sila mora upravljati ovom inače svuda istom staničnom tvari. Dapače može se reći, da ova životna sila često radi i u suprotnom pravcu od ovih fizičko-kemičkih sila, kako kaže slavni kemičar Cuvier: „Život djeluje na tvari, što ih upotrebljava, u suprotnom smjeru nego što djeluje kemička srodnost; s toga ne može život biti proizvod te kemičke srodnosti ili kemičkih sila". A Flourens kaže: „Tijelo ne živi zato, što djeluju fi-

zičko-kemičke sile; nego fizičko-kemičke sile djeluju zato, jer tijelo živi". Pa istom onda, kada se životna sila ukloni, kada nje nestane, onda istom kemičke sile najjače pograbe uregjenu tvar te ju različitim vrijenjem i gnijenjem pretvaraju u anorganičku tvar. — Bez posebne dakle životne sile ne može biti nikakvoga života, ni onoga najnižega, kako se pokazuje u bilinama te u najnižim životinjama, jer i kod njih vigjamo ono, što nipošto ne vigjamo kod bezživotnih tvari: vigjamo naime kako se hrane, kako hranu u sebe primaju i u sebe ju pretvaraju, i onda još, kako se oplogjuju i rasplogjuju. A taj se život zatim sve dalje i dalje diže: do osjetnoga života u životinja, osobito viših, i do umnoga života u čovjeku.

IV.

— A zar osjetni život u životinja (vigjenje, čujenje itd.) ne biva živcima? — zapita Niko. — Tako sam barem ja čuo.

— Da, tako kažu tvaraši; ali i to je velika neistina. Čini osjetnoga života, n. pr. vigjenje i čujenje, to su pravi duševni čini, a živci su tvar kao što i druga tvar: tvar pak ne može izvoditi duševnih čina. Živci su orugje osjetno-duševnoga života, ali oni ga sami nipošto ne izvode.

— Čekaj, Frane, tu se nečega sjetih.

— Česa, Niko?

— Ja sam bio naime čuo govoriti, da od gibanja mogu nastati živi osjeti, — jer kao što se gibanje može pretvoriti u toplinu, tako se može pretvoriti i u osjete. Udaraj kladivom po nakovalu, postaje toplo. Tako i živci, kad budu podraživani i potreseni, mogu uslijed toga mjesto topline ragjati osjetima.

— Veoma se čudim, da si i to zapamtio. To mi je samo dokazom, kako naši protivnici vrlo ozbiljno nastoje oko rušenja vjere, kad toliko i tako govore, te i običan čovjek može znati prigovore ovake vrsti. A doista se tako govori. Govori se dapače, da se od takova gibanja živaca može roditi i misao. Kaže to primjerice O. Strauss veleći ujedno, da biva i obrnuto, to jest, da se opet osjeti i misli pretvaraju u gibanja.

— A je li to sve moguće?

— Nikako. Čuj, što na to odgovara liječnik Donders (u nizozemskom arkivu za liječničku znanost): „Ne, nikako ne može biti jasno, kako bi iz gibanja nastalo ma koje duševno djelovanje. Duševno djelovanje posve je zasebno. Ono ne pokazuje nigdje nikakav prijelaz ili srodnost s ostalim prirodnim pojavima, pa zakon o uzdržanju sile, koji vrijedi za sve prirodne sile, ne može nikako da duševne pojave vrgne pod svoju vlast. Jer ne gledajući na njihovu posebnu narav, koja ne da ni pomisliti njihova postanja iz kemičkih svojstava isto tako kao što ni njihova prijetvora u toplinu ili u električnu kretnju, duševni pojavi ne dadu se ni mjeriti ni vagati, te mi ne poznajemo za čuvstvo, za razum i za volju nikakove jedinice, kojom bi se dali ti pojavi u brojevima izraziti". A znaj, da za sve tvarne pojave imamo posebnu jedinicu za mjerenje: za težinu imamo gram, za duljinu metar, za toplinu kalorij itd, ali za duševne se pojave što takova ne da ni zamisliti.

— To vjerujem.

— No hajde, da još prorešetamo Straussa i njegovo gibanje. Ako biva naime i obratno, n. pr. ako se misao pretvori u gibanje, onda više ne bi smjelo biti misli, čim se gibanje pojavi. A ipak ista misao, koja je pokrenula kojim tjelesnim dijelom, može neoslabljeno trajati i dalje, giblje li se još ili se već ne giblje taj dotični dio tijela. — U drugu pak ruku, kad bi do gibanja živčanoga, dakle tjelesnoga, stajalo mišljenje, onda bismo došli do ovoga čudnoga zaključka: što više tjelesnoga gibanja, to bi više misli bilo; od količine toga gibanja ovisila bi i kakvoća mišljenja (to jest, da li je slabije ili bolje) tako te bi se prema količini mekaničke radnje mogla prosugjivati istinitost misli i ćudoredna snaga volje.

— To je doista čudnovati ali i nužni zaključak iz Straussove tvrdnje.

— Nadalje, ona gibanja, što se zbivaju u živcima, bit će u svih ljudi više manje jednaka, istovjetna, pa bi prema tome misli i čuvstva morala takogjer biti jednaka. No mi baš protivno opažamo;

postoji naime upravo silna mnogostručnost misli i čuvstava, i to ne samo kroz tolika stoljeća čovječjega života nego i u svakom čovjeku pojedincu.

— I u tom imaš pravo.

— A ovo je još važnije. Ima stalni prirodni zakon, da gibanje proizvodi ili samo gibanje ili se pretvara u neku snagu, koja može opet samo gibanje prouzročiti, nešto n. pr. tiskati ili vući. Množina snage ostaje uvijek ista. Više nego što kaže taj zakon, ne može se ništa dogoditi u tvarnom svijetu. Mekanički uzrok izvodi samo mekaničko djelovanje. Zato duševni pojavi kraj tvarnih pojava u mozgu (ili u živcima) nemaju dostatnoga uzroka, premda, je l' te, sve mora imati svoj dostatni uzrok.

— O tom smo se već iz pregjašnjega raspravljanja uvjerili.

— S tih razloga ni sâm Virhow, koji baš nije naš prijatelj, ne može se oteti a da ne priznade duševnim pojavima neku osobitost, kojom se oni odlikuju nad sve pojave tvarne; a osobito to kaže za samosvijest, po kojoj se čovjek uvijek osjeća jednim te istim bićem.

— Nijesmo li o tom čas prije govorili?

— Jesmo, — ali možemo još i ovo reći. Nije li, Niko, jedno te isto biće i ono koje osjeća opip (opip na kožu) i ono koje vidi i ono koje čuje i ono koje jezikom kuša a njuhom vonja, te napokon sve te osjete zajedno isporegjuje?

— Ta kako bi drukčije bilo! To svaki u sebi osjeća.

— Ali tako to ne bi bilo, to jest, čovjek ne bi znao, ne bi osjećao, da je isti i onaj koji čuje i onaj koji vidi i onaj koji vonja, kad bi ti osjeti dolazili od tvari: jer tvar nije jedno biće nego je ona množ od bića, pa prema tome manjkala bi jedna idealna zajednička točka, u kojoj se imadu stjecati svi osjećaji. To je moguće samo kod jednostavne duše. Tvar, jer je protegnuta, dade se uvijek na novo dijeliti; pa kad bi tvar osjećala, tada ne bi bilo jednoga, koji bi osjećao, nego bi ih bilo beskonačno mnogo; a to se

protivi našoj nutarnjoj samosvijesti. — A sada, da te nešto zapitam. Jesi li ti bio kada bolestan?

— Jesam, jesam, i te kako!

— Kada?

— Bio sam bolestan više puta, i u djetinjstvu i u kasnijoj dobi.

— Ti se dakle toga dobro sjećaš.

— Kako se ne bih sjećao!

— Sjećaš se, da si baš ti to bio, a ne možda tko drugi?

— Ta valjda nije za mene netko drugi trpio!

— Ali čekaj! Nijesmo li malo prije rekli, da se čovjek u sedam ili u tri godine tjelesnom tvari sav promijeni?

— Sjećam se.

— Pa reci mi onda, Niko, što bi otuda slijedilo, ako bi tvar, ako bi sami živci osjećali?

— Što drugo, nego da se ja danas više ne bih sjećao, da sam ono ja bio, koji sam bolovao! Pa kad se ipak sjećam, da sam baš ja bolovao, da sam ja isti od onda do danas, onda je to dokaz, da ne osjeća moje tijelo, koje se od onda više puta promijenilo, nego da osjeća nešto drugo, što je u mojem tijelu a što se za čitavoga života ne mijenja.

— Tako je, Niko. Na to ne trebam ja niti riječi dodati.

— Ali reci mi još to, kako je, da nema osjećanja, kada živac bude mrtav ili kad je njegova sveza s mozgom prekinuta? — zapita Niko.

— Tako mora da bude, jer znadeš, da su živci orugje duše. Tjelesni organi (oči, uši itd.) ne osjećaju nego duša osjeća, ali preko ovih tjelesnih organa. Baš to je osobiti posao duše kod životinje. Duša životinjska osjeća, ali samo u organima i po organima. Ona ima svoj život samo u tijelu, sa tijelom i po tijelu. Zato i nestane duše životinjske, kad se raspadnu organi. Životinja pogine sva, kada tijelo pogine. Duša životinjska nije dakako tvarna, nego je netvarna, ali je svezana za tijelo. „Budući da duše životinjske nikako same o sebi ili po sebi ne djeluju“,

kaže sv. Toma, „nego sve što one djeluju, to je ujedno djelovanje tjelesnih organa, zato one niti ne žive o sebi i po sebi, kao što niti ne djeluju o sebi". S toga samo tamo, gdje duša tako djeluje, da njezino djelovanje nije bitno vezano na tjelesne organe niti se izvodi po tim organima, nego gdje ovo dušino djelovanje postoji o sebi, ne samo bez utjecaja organa nego često i protiv njih, samo tu može duša živjeti i nakon uništenja tjelesnih organa.

— Molim te, Frane, daj mi samo nešto razjasni prije, nego ćeš što dalje reći.

— Daj, samo pitaj.

— Više puta si spomenuo dušu životinjsku. Pa zar i životinja ima dušu?

— Znao sam, da ćeš to zapitati. Ja ću ti to brzo razjasniti. Sjeti se, kako smo ono malo dalje od početka našega razgovora spomenuli, da se sva bića dadu podijeliti na živa i neživa.

— Toga se sjećam.

— A onda razgovarajući još dalje rekli smo, da živa bića imadu u sebi neku posebnu životnu silu, po kojoj se vrlo razlikuju od sve druge nežive tvari.

— Jest, i toga se sjećam.

— Ta životna sila pak nalazi se, zar ne, u bilinama, u životinjama i u čovjeku.

— I to znam.

— No, umjesto da kažeš „životna sila" možeš reći i „duša". U tom dakle značenju, značenju „životne sile" imadu „dušu" i biline i životinje. U tom slučaju uzimlje se riječ „duša" onako na široko, da obuhvaća sva tri područja života. Ali u pravom, užem značenju, kako se u običnom govoru govori, riječ „duša" upotrebljava se samo za čovječju dušu, koja je opet silno različna od duše životinjske, jer je — besmrtna.

— E tako već! Sada mi je i to jasno.

V.

— A nakon toga pogjimo još korak dalje. O tom, zar ne, Niko, da je i u čovjeku neka životna sila, koje nema nipošto u nijednoj tvari, o tom smo se uvjerili.

— Ako smo se uvjerili, da se posebna sila nalazi i u bilinama i u životinjama, onda nema nikakove sumnje, da se nalazi i u čovjeku.

— Ali ta životna sila ili duša u čovjeku mnogo je, vrlo mnogo savršenija nego što je životna sila životinjska, — kao što, u opće govoreći, i čovjek već na prvi pogled, vanjskim oblikom stoji daleko više od svake životinje.

— To ne bi trebalo ni dokazivati.

— Samo ćemo ukratko nešto reći. — Evo, već ovo uspravno čovječje držanje razlikuje ga od svega životinjskoga svijeta, tako te Buffon zgodno kaže: „Sve na čovjeku označuje gospodara zemlje. Sve pokazuje, dapače i na vanjštini, njegovu pretežnost nad svim živućim bićima; on se drži uspravno, njegovo držanje zapovijeda". Slično kaže i veliki Aristotel: Samo čovjek od svih živih bića stoji uspravno, jer njegova je narav božanska; njegova je zadaća: znanje i razumijevanje, a to je najbožanstvenije. — Onda pogledaj čovječje ruke. Što sve ne mogu one da učine! Vogjene razumom vladaju svijetom. Gdje se to nalazi u životinja?! A osobito lice ili pogled! U životinja uvijek jednako tužan, mračan, tup, ne mogući njime nikad posebno izraziti zadovoljstvo, radost. Nikad na njemu smiješka! A u čovjeka sve protivno. Jasan, bistar pogled i smiješak na ustima odaje njegovu posve drugu nutrinju. Tom svojom nutarnjom silom zapovijeda čovjek i tjelesnim nagonima ili zahtjevima, jer se može uzdržati i od jela i od drugih tjelesnih ugagjanja, makar tijelo kako jako navre, — dok životinja tjelesne svoje nagone slijepo slijedi ne mogući im se odrvati slobodnom voljom, kad je niti nema.

— Pa zar je, Frane, nužno prikazivati razliku izmegju čovjeka i životinje?

— Nužno je, jer ima ljudi, koji bi htjeli biti životinje ne videći izmegju sebe i njih veliku, upravo golemu razliku, — i to već po tijelu, a kamo li po duši, po duševnome svome djelovanju. Jer čovjek ne samo da osjeća osjetne utiske (na osjetilima: očima, ušima, jeziku itd.), nego čovjek i misli. Što znači to: čo-

vjek misli. Znači, da on pozna istine, koje su nužne, koje su općenite, koje se kao takove ne pojavljuju u osjetnome svijetu. Da svaki učin mora imati svoj uzrok, naš duh to spoznaje, premda mu sjetilno osjećanje ne može podati te ideje, te misli. Sjetilno mu naime osjećanje pokazuje samo to, što jest, a ne ono, što mora biti i što ne može drukčije da bude. Da su zasade matematičke, logičke itd. istinite za sva vremena, naš duh to spoznaje, premda mu osjetna predočba svjedoči samo to, što je jedanput, a ne što je uvijek. Ideje ili pomisli, o Istini i Dobroti, o vremenu i vječnosti itd. nosi naš duh u sebi, premda ih ne prikazuje nikakova osjetna slika i premda se za njih nipošto ne može doznati iz samoga osjetnoga iskustva. Jesi li kada već vidio matematičke točke, linije i matematičke pojmove uopće tjelesno prikazane? pita sv. Augustin. Sve je to nešto, što se nipošto tjelesnim očima ne vidi. Pa ipak vidimo ih mi očima našega duha. Duh dakle ne može biti tijelo. U duhu, koji misli, ima neka viša moć, koja opaža nešto sasvim protivno, nego što to opažaju naša osjetila. Naša osjetila opažaju samo ono, što je pojedincato — osjećaju n. pr. bol, kada na nas kamen padne; duh pak opaža ono, što je općenito, on spoznaje zakon teže; osjetila zamjećuju samo ono, što je slučajno, a naš duh ono, što je nužno; osjetna moć proteže se samo na ono, što je tjelesno te svako osjetilo vlada samo jednim odregjenim, sebi svojstvenim područjem, tako te n. pr. oko samo vidi a ne čuje, a uho samo čuje a ne vidi itd. Ali duhu otvoreno je čitavo polje istine, carstvo prirodno i carstvo duhovno, djelovanjem svojim on obuhvaća sve, što je tu, od najneznatnije slamke do uzvišenoga božanstva.

— Doista, to je silna razlika! — primijeti iza dulje stanke Niko.

— No slušaj i daljne razlike. Nije li istina, da mi jasnije opažamo predmete, ako nam je oko jače i zdravije; da jasnije čujemo glasove, ako nam je zdravije uho, — i obratno, da uvijek slabije opažamo, ako su nam osjetila slabija, istrošenija. A naprotiv, što više duh

roni u sebe i tako što jače radi, to se više udaljuje od vanjskih predmeta, i to manje djeluju na nj osjetila; uz to još i to: što jači čovjek biva godinama, to više raste mislena snaga, premda osjetila i sjetilne moći — mašta i pamćenje — bivaju slabije. „Duša ima“, kaže Schleiermacher „neku nerazorljivu snagu, koja se ne iscrpljuje koja se radom ne troši, koja ništa ne gubi, ako djeluje i drugome se saopćuje, nego se nakon rada samo još bistrijom, bogatijom, jačom i zdravijom osjeća, tako te, ako se i tijelo i osjetila i samo sjećanje otupi, ne otupi se ipak nutarnji život, ne otupi se punoća velikih i svetih misli.“

— I ovo su vrlo lijepe riječi.

— Doista lijepe, i vrijedne, da ih svi ljudi imadu na pameti. Ali idimo dalje. Možeš li ti, Niko, gledati u podnevno sunce?

— Prostim okom ne mogu.

— A da li vidiš u tami?

— Slabo, vrlo slabo.

— Naše dakle oko zahtijeva baš stalno svijetlo, niti prejako niti preslabo. Ni onda, ako je prejako, ni onda, ako je preslabo, ne može oko dobro vršiti svoj posao. A tako je i s ostalim osjetilima. Ali kod duha je sasvim drukčije. Duh što više svijetla prima, to jasnije spoznaje. Nije li tako, Niko?

— To je istina.

— Još dalje. Putuješ li mnogo, u početku vrlo rado gledaš različite predmete, — ali ako to biva dugo, onda se oko umori i stane osjećati neku odvratnost za gledanje. A duh što više može djelovati, to više uživa.

— I to je istina.

— Nadalje, osjetila ne osjećaju svoga vlastitoga osjećanja, a duh razmišlja o vlastitom mišljenju, te se u svojoj samosvijesti upoznaje kao nedjeliva jednota, kao središte svoga vlastitoga djelovanja, kao samostalno, osobno biće naprotiv svim ostalim bićima. Pa jer misli, zato i govori; jer govor je samo pojava razuma, misao je samo riječ duha.

— Ja mislim, da se čovjek baš govorom neizmjerno odlikuje nad sve životinje. Nijedna životinja ne govori.

— Nijedna, Niko. Napokon, kad bi čovjek samo osjetilima osjećao kao životinja, tada poput nje ni on ne bi bio slobodan, a sjetilnim se nagonima nikako ne bi mogao oteti. Ali čovjek je slobodan, on znade, da je u svakom svome činu slobodan te da se može sam na ovo ili na ono odlučiti; on znade i duboko osjeća, kako nedostojno sebe čini, ako se podaje sjetilnome nagonu, i on ima odvažnosti i on može da protivno radi silom svoga duha i činom slobodne volje, on može da teži za višim i sveopćim Dobrom, kako ga je njegova umnost upoznala. Jer kakva je spoznaja, takvo je i teženje; sjetilno zamjećivanje ragja sjetilnim nagonom, a duhovna spoznaja duhovnim teženjem — ćudorednom slobodom. Ali nijedna sila ne može raditi protiv onoga izvora ili uzroka, od koga je proizašla; ako dakle čovjek ima silu protiviti se onome, što je osjetno, i to nadvladavati, onda ta sila nikako ne može da izlazi iz osjetila samih kao iz svoga korijena. Pa otuda, što čovjek proizvodi čine samosvijesti i čine slobodne volje, koji ne samo da ne dolaze od tjelesnih organa, nego su dapače od njih i neovisni, nedvojbeno slijedi to: da čovjek nosi u sebi višu moć, nego što je osjetno opažanje, da nosi razum i slobodnu volju. On ima razumnu dušu, i time se uzdiže nad sav životinjski svijet.

— Što takova na ovaj način nijesam nikada čuo. To je vrlo ugodno slušati, — reče Niko.

— Životinja osjetilima osjeća i svojevoljno se giblje, t. j. ona ne biva micana izvana kao mašina, ona se giblje uslijed nutarnje duševne sile, ali ne slobodno ni samosvijesno. Čovjekom dakle, dok djeluje, ravna razum, a životinjom instinkt ili nagon, t. j. ona je već unaprijed naravlju svojom odregjena, da tako radi a ne drukčije. Veliko umijeće u mnogih životinja, što se navodilo kao dokaz njihove razumnosti, dokazuje baš protivno od razuma. Ovo umijeće pokazuje se osobito u nižih životinja, kod pčela, mrava, dabra, i to u takovu obliku, kako si čovjek može prisvojiti tek nakon dugog iskustva i vježbanja. Ali mlade pčele rade baš tako kao i stare, njima je to dakle prirogjeno, to je instinkt, besvijesni nagon, od Stvorca prirode već unaprijed svršno uregjen; dapače tako svršno, da je istom znanost naših dana ispitala čudnovate matematičke odnošaje unutarnje gradnje saća; ova pravila geometrije i graditeljstva postavio je u pčelu onaj, koji ju je i stvorio. Vodeni pauk poznavao je dugo prije čovjeka ronilačko zvono; zavijač, neka vrsta hrušteva, radi po matematičkim zakonima, što ih je istom Huygens god. 1673. upoznao sa znanstvenim svijetom. Otuda biva i to jasno, kako su iste životinje, u jednoj stvari skoro mudrije od čovjeka, u drugim pak svima posve su tupe. Baš zato nema u životinjskom svijetu nikakova napretka: pčela gradi svoje saće kao pred četiri tisuće godina, kad ju je Salomon promatrao; životinje imadu stanovite običaje, kako ih Aristotel opisuje; a lisica nije lukavija nego što su bile lisice Samsonove. Napredak je samo tamo, gdje se razmišlja, gdje se isporegjuje, gdje ima razvoja iz slobodnoga djelovanja. Sve, što se pripovijeda o osobito pametnim životinjama, crpa se iz instinktivna njihova djelovanja, koje se dakako pod čovječjom rukom, pomoću dresure, dakle uslijed razumne volje, koja izvan njih stoji, može upotrebiti za odregjene svrhe, kao što se tako mogu upotrebiti i mrtve prirodne sile. A svi izrazi ili riječi, kojima mi nazivljemo životinjsko djelovanje, uzete su iz čovječjega jezika i iz čovječjih prilika, te se mogu na to životinjsko djelovanje primijeniti samo po nekoj analogiji ili sličnosti. — Životinja osjeća radost i bol, ona ima glasove, kojima odaje svoje veselo ili tužno osjećanje, — ali ona nema misli, i prema tome nema jezika. Najrazvijenija dakle životinja stoji ispod najzapuštenijeg čovjeka te se bitno od njega razlikuje; jer i najzadnji divljak ima jezik, on je čovjek, a jezik je znak duha, znak razuma.

— O da, Frane, sve se više uvjeravam, da je duša čovječja i te kako uzvišena nad životnom silom ili nad dušom životinjskom! Ona je razumna.

VI.

— Molim te, Niko, daj mi sada odgovori na nekoliko pitanja.

— Vrlo rado, samo ako budem znao.

— Reci mi, Niko, ma za koju od životinja, od najvećih do najmanjih, za što ona živi, koja joj je zadaća? Evo, n. pr. ovaj divlji golub, ili naš golub pitomi, ili konj, ili janje ili kunić?

— Pa zar ne zato, da nama služe?

— Ne, ne pitam s obzirom na nas; a ima i takvih životinja, koje nam nipošto ne služe, za koje mi ni ne znamo. Nego pitam s obzirom na njih same, zašto žive, koja im je zadaća, koliko vrijede?

— Ja ne bih znao, Frane, drugo reći, nego to, da one za drugo ne žive, osim da jedu i da se rasplogjuju.

— Dobro si rekao. Drugo ne bih znao ni ja reći. Njihova je zadaća jedino ta, da hraneći se i rasplogjujući se uščuvaju svoju vrstu, svoj rod: golub golubinji, konj konjski, kunić kunićji itd. Svaka pojedina životinja sama za sebe nema nikakve vrijednosti, nego sámo u toliko, u koliko je dijelak ili primjerak svoga roda; u svom rodu ona gine, ona se utapa, te zato nema ni ne može imati svoga vlastitoga, svoga osobitoga mjesta u svjetskoj cjelini. Životinja kao pojedinka iščezava. — A kod čovjeka je upravo naprotiv. Istina, i on se hrani i on se rasplogjuje, — ali osim toga tjelesnoga života, koji je u životinje jedini, u čovjeka postoji još drugi, viši i znamenitiji život. Bi li se ti, Niko, sjetio, prema onome, što smo malo prije rekli o životinji: koji je to život?

— Mi smo naime rekli to, da životinja kao pojedinka ne vrijedi. A ja držim da se to o čovjeku nipošto ne može reći, nego baš protivno, kako si i ti spomenuo.

— A što je to protivno, Niko?

— Što drugo nego to, da se čovjek osjeća baš kao pojedinac gledajući sebe na jednoj strani a sve drugo na drugoj strani. On se osjeća, da je nešto osebno, da je on nešto samo za sebe, jer radi ono, što

hoće, kako hoće, prema svojoj volji, na što se odluči i kako misli, da je baš njemu na dobro ili na korist, često i protiv onoga, na što ga tijelo goni. Dok dakle životinja kao pojedinka ništa ne vrijedi, čovjeka baš sva njegova narav tjera na to, da se pokaže kao pojedinac, različan od svega ostaloga svijeta.

— I to si, Niko, lijepo rekao, a ja ću sve to opetovati; samo drugim riječima. Jest, čovjek znade za sebe, da je on posebna jedinica u svijetu; čovjek imade samosvijest, da je on nešto drugo nego sve ostalo; on se osjeća slobodnim u svojim činima, birajući ih u svoju svrhu i dižući sama sebe na neki način za svoju vlastitu svrhu, on je, kako si ti kazao, nešto osebno, on je osoba. I baš ova njegova svojstva samosvijesti i slobode, ovo u čovjeku pojedinačko (individualno) i osobno prevlagjuje u čovječjem životu sveopću prirodnu moć; pravi čovječji život duševni je život pripadajući duhu kao svome počelu, te baš i jedino kroz to počelo, počelo duha, sve njegovo djelovanje prima svoju vrijednost i svoje značenje. Već tu, u tom zemskom životu živi čovjek život, koji ne potječe od prirode, koji ne djeluje kroz tjelesne sile i tjelesne organe; on živi životom o sebi; u sebi nosi svoj vlastiti život, život, koji samo njemu pripada, život ideja, carstvo misli. S orugjem dakle ne propada i majstor ili s tijelom ne propada i duh. Zato može čovjek ovaj život o sebi i nadalje zadržati, makar bio i rastavljen od tijela. Jer samo zato, što duh živi životom o sebi, može on i djelovati sam o sebi bez nutarnjeg sudjelovanja tijela. A jer životinja, kao što smo već prije rekli, samo osjetilima osjeća, ne može djelovati pa onda ni živjeti bez tjelesnih organa ili nazora; stoga nestane i životinjske duše, kad se tijelo raspadne. Ali čovjek ne prestane živjeti, ako se tjelesni organi smrću raspadnu, jer je njegov najbolji i najviši život neovisan od tih organa, jer misao i sloboda sama u sebi nije nikad trebala niti će trebati tjelesnoga organizma.

— Frane, ti sve ljepše i ljepše to prikazuješ! — reče Niko.

— Još ću nešto reći, ili bolje, nešto ću te pitati. Kada jezik osjeti slatkoću, je li on osjeti slatkoću koje pojedine slatke stvari ili osjeti slatkoću neku općenitu, kojom su sve slatke stvari slatke?

— Jasno je, da on osjeti slatkoću samo pojedine, ove ili one slatke stvari.

— A da li ti, Niko, možeš zamisliti neku slatkoću, kojom su slatke sve slatke stvari?

— Mogu. Ja ju već i zamišljam, i pričinja mi se kao nešto duhovno.

— A je li se toga dohvaćaš svojim jezikom (organom za okus)?

— Kakvim jezikom? Gdje on može dohvatiti nešto takova, duhovna?

— Nego tko to dohvaća?

— Ta valjda duša ili duh!

— Što dakle jezik dohvaća a što duh?

— Jezik dohvaća slatkoću pojedine stvari, a duh dohvaća slatkoću svih stvari...

— Slatkoću općenitu. Je li dakle isti predmet (objekat) jezika, koji i duha?

— Nije isti, nego je sasvim drugi.

— Predmet jezika je nešto pojedinačko, a predmet duha je nešto općenito. Isto ti je tako i s drugim osjetilima. Predmet osjetila je nešto slučajno, nešto prolazno, a predmet duha je nešto nužno, nešto vječno, nužne i vječne ideje (pojmovi), carstvo Istine i Dobrote. Ove ideje bijahu prije toga vidljivog svijeta i traju dalje, a da ih se ne tiču zemske promjene. One ne nestaju kao što ni duh, za kojega su baš stvorene, kojega hrane i udovoljavaju. „Kao što osjetila", kaže sv. Atanasije „zamjećuju samo ono, što je smrtno, jer je tijelo smrtno, tako mora duša biti besmrtna, jer ono što je besmrtno promatra". Slično kaže i veliki njemački pjesnik Goethe: „O našem budućem životu uvjerava me moj rad, jer ako ja do konca radim neprekidno, onda mi je narav dužna dati drugi oblik bivstvovanja, ako ovaj oblik ne može izdržati moga duha". — Nije li sada, Niko, iz svega toga sigurno, da naša, da čovječja duša živi svojim posebnim nadosjetnim životom?

— To je jasno kao ovo sunce.

— Pa kada osjetila ili tijelo naše umre, zar nijesmo sada uvjereni, da duša već po samoj svojoj naravi može i dalje živjeti?

— Može, svakako može. Tko protivno tvrdi, znak je, da ne zna svega onoga, što smo dosada govorili.

— A ja ti kažem, Niko, da će tako doista i biti, da tako mora biti, to jest, da će duša doista poslije smrti živjeti.

— Dade li se i to, Frane, posebno dokazati?

— Dakako da se dade. Ne stoji li to, Niko, da svatko teži za onim dobrom, koje on u istinu spoznaje, a što ne spoznaje, za onim ne može težiti?

— To stoji.

— Kad bi čovjek spoznavao samo ovo, što je tu na zemlji, što je vremenito, onda bi on težio samo za ovim. Zar ne?

— Tako je.

— Ali čovjek ne spoznaje samo ovo, što je na zemlji, što je vremenito, — on duhom svojim spoznaje i ono što je vječno, on spoznaje vječni bitak. A poznavajući vječni bitak, koji je svakako osobito dobro, ne mora li za njim upravo po naravi svojoj težiti?

— I to je istina, i to takova, te ne bi ni trebalo ovakova dokazivanja, jer to svak u sebi osjeća, da želi uvijek biti ili živjeti i da strepi pred posvemašnim uništenjem vlastitoga života.

— Ako je dakle naravi čovječjoj upravo od Boga usagjeno, da teži za vječnim bitkom, za besmrtnošću, (jer kako da drukčije dogje čovjek do tog teženja u tom prolaznom, u tom smrtnom svijetu!) onda mora za tu narav čovječju (dakako duševnu, jer baš njom teži) i postojati taj vječni bitak, ta besmrtnost, — jer Bog ne vara. Ako je stvorio težnju, stvorio je i njezin predmet. Razumiješ li to?

— Razumijem, razumijem. Kako ne bih razumio!

— A Platon kaže: Ako duša sama u sebe uroni, ako sama za sebe razmišlja, onda se ona obraća k onome, što je čisto, vječno, besmrtno, te uza nj pri-

biva kao uz ono, što je njoj srodno. Zato duši i pripada ono, što je božansko, što je besmrtno, — a tijelu ono, što je čovječje i smrtno; zato tijelu i dolikuje odmah se raspasti, a duši ostati neraspadljivom.

— Lijepo taj govori!

— A mi ćemo pak dalje, kako znamo. Zar ne, Niko, što je prvo i glavno svojstvo duha ako ne: spoznavanje? Pa kad jedno spozna, teži već za drugim, sve dalje i dalje. A svaka se stvar spoznaje najbolje onda, ako znadeš, otkuda je, od česa je, ako joj poznaš uzrok; i to ne samo uzrok ove ili one stvari, nego svih stvari, uzrok čitavoga svijeta. Svaki čovjek želi spoznati zadnji uzrok: u njemu bi se tek čovječji um smirio. Ali toga zadnjeg uzroka, koji nije ništa drugo nego Bog, ne može čovjek dostatno upoznati na zemlji. Što slijedi otuda?

— Što drugo, nego da čovjek mora živjeti i drugim životom, gdje će moći dovoljno upoznati — i taj zadnji uzrok, samog Boga, i u njemu se smiriti!

— Doista je tako, Niko moj! Baš za tim smirenjem, ili za srećom, teži takogjer svaki čovjek. Sreća, sreća! — to je drhtaj usta čovječjih, to je kucaj srca čovječjega. A ima li je gdje na tom svijetu?

— Sreća i ovaj svijet — to su dvije najprotivnije stvari.

— Ako se gdje i nagje, to kratko traje, a da i duže traje, bila bi svakako jednostrana, — slična prizoru, kad sunce vrške gore zlati a dolina je u sjeni. Prava sreća mora biti svestrana i ujedno trajna. A baš težnja za takovom srećom nalazi se usagjena u čovječjoj naravi, u čovječjoj duši. Hoće li narav u svojoj težnji biti prevarena? Ne će li nikad naći zadovoljenja? Kad bi to bilo, onda bi glas prirode, glas Božji, krivo govorio. No to je nemoguće. Prirogjenoj dakle težnji čovječjoj za trajnom srećom mora biti zadovoljeno. Na tom svijetu ne može biti, — mora dakle na drugom.

— Drukčije ne može da bude prema onome, kako ti jasno dokazuješ.

— A ne samo, (kako evo opet vidimo) da sama narav čovjeka traži, da je duša besmrtna, nego to traži i sam Bog i njegova pravednost.

— Kako to, Frane?

— Čitao sam neki dan u novinama ovaj strašni dogagjaj: U gradu N. bila je obitelj S. dobro poznata i od svih štovana. Najednom se pronese glas, da je netko iz zasjede ubio oca ove obitelji. Sve je pitalo, tko je to učinio, ali se nije moglo saznati. Za kratko vrijeme opet puče glas, da je mati te obitelji isto tako iz zasjede ubijena. Sav se grad još više uzbuni, ali zločinca nijesu mogli naći. Ne progje dugo vrijeme, eto i opet strašnoga glasa: poput oca i matere ubijene su i obadvije kćeri, — a da se zločincu nije moglo u trag ući. Sav je grad drhtao od uzrujanosti i ogorčena srca tražio od oblasti, da se na svaki način zločinac mora naći i onako strašnom kaznom kazniti, kako ju je zaslužio.

— Pa je li su otkrili toga zločinca? — zapita uzbugjeno Niko.

— Ne znam. Ali uzmimo, da nijesu, i uzmimo, da ga niti ne će uloviti za njegova života, što ćeš na to reći?

— Reći ću to, da ni u kojem slučaju ne smije izmaknuti kazni!

— A tko će ga kazniti, kad je ljudskoj ruci izmaknuo?

— Ali ne će izmaći ruci Božjoj!

— Evo, vidiš, Niko, to je ono, što sam ti čas prije rekao: da pravednost, pravednost Božja zahtijeva, da duša bude besmrtna. Koliko li se puta dogodi, da čovjek krivac za ovo ili za ono izbjegne kazni na ovoj zemlji, pa kad bi joj izbjegnuo sasvim, kad ga pravedna kazna ne bi čekala iza groba, gdje bi tu bila izvršena pravednost, za koju opet svi držimo, da se mora izvršiti!

— Pravo imaš, Frane. Osjećaj pravde jasno dokazuje, da mora biti posmrtni život.

— Zločin se mora kazniti, a krjepost se mora nagraditi. A koliko li se puta opet dogodi, da krje-

postan čovjek nije na ovome svijetu ni iz daleka onako nagragjen, kako bi prema zahtjevu pravde doista morao biti!

— Jest, i to je istina.

— No čuj, što neki na to kažu. Kažu, da zločinac trpi kaznu u grižnji savjesti, a krjeposnik da ima nagradu takogjer u svojoj savjesti — u njezinu miru i zadovoljstvu.

— Što ćemo im na to odgovoriti? zapita Niko.

— Evo, što. Tko samo i malo pozna ljudski život, mora znati ovo: Istina je doduše, da zločinca grize savjest a krjeposna čovjeka da veseli duševni mir, — ali stoji i to, da glas savjesti nije u svima jednak nego različit, i to prema vlastitoj naravi, prema odgoju i drugim okolnostima; a pravednost traži prije svega jednakost. Snaga je slobodne volje ugušiti glas savjesti, ako i ne posve, ali ipak na dugo vrijeme, — i tada bi čovjek bio bez kazne; pa umre li u tom stanju, tada ne bi nikada bio kažnjen, premda to pravednost zahtijeva; dapače, što bi dublje koji čovjek pao, to bi manje bio kažnjen, jer bi vlastitom njegovom krivnjom ćudoredno osjećanje sve slabije i slabije bivalo; dok bi valjan čovjek bio to teže kažnjen, što bi bio valjaniji, jer je poznato, da je savjest u krjeposnih ljudi veoma budna, tako te osjećaju bol i za najmanju pogrješku. Može li dakle savjest sasvim pravedno kazniti čovjeka?

— O tome ne može biti ni govora!

— A niti krjepost ne bi mogla biti dosta nagragjena. Jer kakva bi bila plaća onome, koji umire zato, da ostane krjeposti vjeran? U savjesti na ovome svijetu više je ne bi mogao imati, pa ako je ne bi imao ni u drugom životu, ako bi naime duša propala zajedno s tijelom, tada bi opet pravednost bila smrtno povrijegjena, tada bi i krjepost bila nešto nenaravna. Pravednost se dakle može ovršiti samo tamo, gdje kazna i plaća stoje nad čovjekom, neovisno od njegove volje i raspoloženja. A to biva poslije groba pred vječnim Sucem.

— Tu će se istom sve potpuno izravnati, s krivnjom kazna, s krjepošću plaća.

— Da, Niko, izravnanje! To je ono, česa tu, na zemlji, nema. Na zemlji je svuda nesklad, a čovjek, a duh njegov traži sklad. Nema sklada izmegju nutrinje i vanjštine: iznutra često trulež, a izvana se prikazuje kao da je sve čisto i zdravo; nema sklada izmegju čina i posljedica njegovih: načiniš dobro djelo, a vrati ti se zlom; nema sklada izmegju zasluge i sudbine. Sklada nema, a čovjek bi ga htio da vidi u cijelom svijetu. Pa kao što u cijelome svijetu, tako bi ga htio da vidi i u sebi, u svom malom svijetu. I tu bi htio da vidi sklad izmegju vlastite svoje ćudorednosti i sreće, — ali, ako i jest jedino u krjeposti sreća, u koliko se ona može na ovome svijetu postići, ipak ni to nije potpuna sreća. Zato čovjek mora svegjer težiti za srećom, kaže Leibnitz. Tu sreću nalazi u usavršenju svoje naravi, svoga života; a to usavršenje ne može mu podati nijedno stvoreno biće; ono je ondje, gdje je izvor njegova života, ono je u Bogu. Tako je Bog izvor, iz kojega čovjek pije vječnu beskonačnu blagotu. U njemu je izglagjena opreka izmegju krjeposti i ćudorednosti, u njemu je obadvoje jedno, jer je on jednoj i drugoj izvor. Ljubav prema njemu pokazuje se na ovom svijetu kao krjepost, a na drugom kao blaženost, za kojom toliko čeznu svi ljudi.

* * *

— Kaniš li još što reći, Frane?

— Ne kanim, Niko. Što sam ti danas mislio reći, to sam rekao.

— I opet, kao pregjašnje nedjelje, osjećam dužnost, da ti se najtoplije zahvalim za krasnu pouku, što si mi je čas prije podao. Ovako, kako ti krasno umiješ...

— Nemoj, Niko, o tom govoriti. Ovako, kako sam ja tebi govorio, tako su mene drugi mudri ljudi naučili, a osobito mudre knjige, koje sam čitao. Sam si vidio, da sam znao svaki čas izvaditi svoju bilješku

i iz nje ti pročitati, što kaže ovaj ili onaj učenjak. Trebalo je dosta truda uložiti, da sam mogao za tebe, koji nijesi visoke škole učio, sve ovo ovako prikazati. Najveće bi mi pak bilo veselje, ako si ti sve to razumio i zapamtio. Nije to naime tako lako. Ako što takova slušaš, treba pomno slušati, ako čitaš, treba polako i pažljivo čitati.

— Pa ti si vidio, Frane, kako sam ja pozorno slušao.

— Jesam, jesam, pa znaš, što bih želio?

— Što?

— Da mi ti sve ovo samo u kratko opetuješ.

— Hoću, drage volje. Ja mislim, da ću u glavnom znati. Nijesmo li rekli:

1. da naši protivnici tvaraši ili materijalisti sramotno griješe, kada tvrde, da mozak misli a ne duša, koja se služi mozgom samo kao orugjem; baš tako, kao da se kaže, da telefon govori, a ne čovjek kroz telefon;

2. prikazali smo, da tvaraši pomoću tvari ne mogu rastumačiti ni najjednostavnijih životnih pojava, a kamo li osjetni život u životinjama i još k tomu duhovni život u čovjeku;

3. dokazali smo, da se čovjek svojom razumnom dušom diže nad sav životinjski svijet; „duša" životinjska propada zajedno s tijelom, jer joj je sve njezino djelovanje vezano na tjelesne organe, jer nema potrebe religiozne ili vjerske, jer nije odgovorna za svoje čine, jer nema nikakove kulture ili prosvjete — dok duša čovječja živi i poslije smrti, jer osim osjetnoga djelovanja kroz osjetila ima i čisto duhovno djelovanje, koje ne samo da ne treba pomoći osjetila, nego ga osjetila ne bi mogla ni izvoditi. Otuda se vidi, da duša čovječja već po naravi svojoj može živjeti i preko groba; a onda dalje, iz njezine čežnje za srećom te napokon iz zakona pravednosti, prema kojemu se mora potpuno naplatiti i grijeh i krjepost, iz svega toga nužno slijedi, da će duša naša sigurno, da duša naša mora živjeti dalje, da je ona uistinu b e s m r t n a.
— Jesam li dobro rekao, Frane?

— Dobro, Niko.

— Eto, vidiš, da sam zapamtio; a zapamtio sam, jer si ti jasno govorio. Stoga ti još jedanput topla hvala. Čitav svijet sada mi se sasvijem drukčijim pričinja. Svijetlo duše kao sunce obasjava ga pred mojim očima. Duša je zlatni most k vječnome svijetlu, k Bogu Višnjemu.

* * *

U to se pokaže idući prema njima domaći župnik. Niko misleći, da će smetati, oprosti se s prijateljem svojim.

— Ja ću na desno, Frane. Zbogom!

— Zdravo, Niko. Do slijedeće nedjelje!

Ferdo Rožić.

Miraz.

Pravna crtica.

Napisao: **dr. M. G.**

Miraz nije riječ, koja dolazi u pravom pučkom govoru, pa ako se je već i gdje udomila, prešla je puku u usta iz sudbene i zakonske uporabe. Miraz je izraz književnoga jezika, a njegov pojam označuje naš narod malo ne u svim krajevima izrazom „prćija". Nekad se bilo pokušalo uvesti u knjigu i izraz „vijeno", ali to nije naša narodna, nego česka riječ, pa zato ta tugjica, makar i slavenskog porijekla, nije uhvatila korijen u hrvatskom jeziku. Mi ćemo u ovoj raspravi upotrebljavati sa svim tim riječ miraz, koji je dandanas povodom sudbene prakse kod nas općenito poznat i u pučkom govoru.

Miraz spada kod svih naroda u najdavnije pravne uredbe, koji potječu od najranijih vremena čovječje uljudbe. Nalazi mu se traga u pučkoj predaji i pravnim običajima starih istočnih naroda, zatim Grka i Rimljana, pa sve kroz čitavi srednji i novi vijek do današnjega dana. I kod slavenskih naroda bila je uredba miraza od vajkada stalnim običajem, a hrvatski narod smatrao ga je i bez pisana zakona takovim posvećenim pravom, komu se porodični život bez prigovora pokoravao.

S prvine je bio miraz tek uredba običajnoga prava, koja se je ustanovljivala prema prosvjetnom stepenu, imovinskim prilikama i u opće starodrevnim običajima stanovitog naroda. Istom poslije našli su ti običaji mjesto i u samim zakonima. Ovo uzako-

njenje bilo je dakako u suglasju sa pravom, koje se je u običajima nekog naroda tekom vremena razvilo, tako da se ono može smatrati uzakonjenim oblikom običajnoga prava.

I dandanas zadržao je miraz u pučkom životu još uvijek značaj običajne uredbe te se većinom prosugjuje prema mišljenju i nazorima one zemlje, dapače često onoga kraja i mjesta, u kojem stanuju vjerenici, koji sklapaju brak. Kako sudi i što odregjuje zakon o samom mirazu, to nije obično poznato mladoženjama, ni njihovim roditeljima, pa zato prigodom ženidbe kod ustanovljivanja miraza nemaju obično na umu zakonske propise. Ovi dolaze na red istom onda, kada izmegju ženidbenih drugova i njihovih rogjaka nastanu raspre radi miraza i srodnih imovinskih odnošaja, a tom se prilikom može obično opaziti, kako su našemu puku vrlo slabo poznate zakonske odredbe u pogledu miraza. Ova je činjenica i uzrokom, da tako često dolazi do razmirica i parnica radi miraza, jer učesnici kod sklapanja ovakih ugovora ne traže obično savjeta niti kod suda, niti kod odvjetnika, a kako im zakonski propisi ili u opće nisu poznati ili nisu dosta jasni, dogagja se ponajviše, da njihove bud usmene bud pismene pogodbe o ženitbenim imovinskim prilikama, nisu u skladu sa ustanovama našeg gragjanskog zakona, koji uregjuje sve porodične i imovinske odnošaje svakog državljanina.

Da čujemo najprije, što veli naš gragjanski zakon o mirazu. On ga označuje ovim riječima:

„Pod mirazom se razumijeva ona imovina, što ju žena ili za nju tko treći daje ili obećava mužu, da bi lasnije uzdržao troškove skopčane sa ženidbom".

Prema ovoj zakonskoj oznaci ima dakle miraz ova glavna obilježja:

a) Miraz je novac ili svaka stvar i pravo, koja ima neku imovinsku vrijednost.

b) Miraz daje vjerenica, dotično žena ili tko drugi u njezino ime.

c) Miraz se daje ili obećava mužu.

d) Miraz se daje samo zato, da se podmire troškovi, što nastaju supruzima u ženidbenoj zajednici.

Miraz je dakle samo ona imovina, koja ima te bitne značajke. Donese li dakle žena u brak kakovu imovinu, bila ta njezino vlasništvo ili joj je darovana po kome drugome, a ona po svojoj namjeni nema služiti, da se olakšaju tereti ženidbene zajednice i namiruju redovni troškovi bračnoga života, onda se ta imovina ne smatra mirazom, jer nema glavnih uvjeta, što ih zakon za nj traži. Ako se primjerice roditelji ili rogjaci nevjeste prigodom njezine udaje obvežu, da će joj isplatiti stanovitu novčanu svotu ili da će joj svake godine isplaćivati stalan prihod, pa ako oni doista i svoju obvezu ispune, nema taj novac ili godišnji prihod svojstva miraza, pa makar ga supruzi i upotrebljavali u svrhe ženidbene zajednice, jer je ta imovina izručena ili zajamčena ženi, a ne mužu, kako to zakon propisuje.

Naprotiv ako netko prigodom ženidbe zajamči mužu, da će njegovoj vjerenici nabaviti običajnu opremu, koja se prigodom udaje pruža ili da će platiti trošak za opremu, što mu je ona sama na vjeresiju nabavila ili da će u opće platiti stanovit dug, što su ga nevjesta, njezini roditelji ili ini bližnji rogjaci, radi ženidbe učinili, onda se ovakvo obećanje prema shvaćanju zakona mora svakako smatrati obećanjem miraza. Takovo obećanje, što ga je tko drugi učinio mužu u ime njegove žene i u njezinu korist, ima za nj svakako imovinsku vrijednost, jer bi se njezin dug morao u prvom redu namiriti iz njezine imovine, ako ju ima, a ako ju nema ni ona, a ni njezini rogjaci, koji su po zakonu obvezani na isplatu miraza, onda bi ta dužnost pala na muža. U prvom slučaju umanjila bi se ženina imovina, a dosljedno i prihod, koji je namijenjen za podmirivanje ženidbenih troškova, a u drugom slučaju, kad bi dug platio muž iz svoje imovine, umanjio bi se time njegov prihod, iz koga se moraju namirivati sredstva za uzdržavanje žene i porodice.

Prema zakonskoj oznaci miraza, glavni mu je uvjet ženidba. Bez ove ne može biti ni govora o mirazu. Ako se dakle vjereniku daje kakova imovina u ime miraza, pa ako bud s kakovih razloga ne dogje izmegju vjerenika do ženidbe, onda ta imovina gubi značaj miraza. Onaj, koji je mladoženji dao imovinu, ima pravo tražiti, da mu ju natrag povrati, jer neima pravnog naslova, da zadrži imovinu koja je dana u nakani, da se sklopi brak. Kod svake mirazne pogodbe smatra se bitnim uvjetom, da vjerenici stupe u brak. Miraz se dakle daje samo pod stanovitim uvjetom, a pogodba, koja se sklapa, uvjetna je pogodba, pa zato ako se naročito ugovoreni uvjet ne ispuni, onda prestane i pravni razlog, zbog koga je netko dao stanovitu imovinu u ime miraza, a onaj, koji je stvar primio, nema više zakonitog razloga, da stvar za sebe zadrži.

Za svaku ženidbu nije megjutim miraz bezuvjetno potrebit. Ženidba se može sklopiti, a da vjerenici ili njihovi zakoniti zastupnici ne sklapaju nikakve mirazne pogodbe, dotično da nevjesta i ne donese mladoženji nikakva miraza.

Kako je miraz glavni uvjet ženidbe, potrebno je i prema samoj naravi ove pravne uredbe, a i prema izričnom zakonskom zahtjevu, da se miraz ugovori još prije vjenčanja. Tko dakle prije ženidbe ne traži od svoje vjerenice ili njezinih rogjaka, da mu isplate ili zajamče miraz, ili tko nije s njima o tome sklopio pogodbu, nema po zakonu prava, da ga poslije traži, kad je ženidba sklopljena. Miraz je imovina, koja donosi mužu neizravnu korist, jer je to imovinska pripomoć, koju doprinosi žena za snašanje tereta u bračnom životu. Kako je muž po zakonu obvezan, da se kao glava porodice brine za njezinu opskrbu i da namiruje sve troškove, koji izviru iz bračne veze, dolazi mu miraz svakako u korist, jer je vlastan njegovu imovinu ili prihod te imovine upotrebljavati za pokriće bračnih potreba i time olakšati sebi teret, što ga je brakom preuzeo.

Pitanje je sada, tko je vlastan, da sklapa pogodbu u ime miraza. Buduć da zakon veli, da je miraz imovina, što ju u prvom redu žena mužu daje ili obećava, naravno je, da je najprvo vjerenica, ako

ima vlastite imovine, ovlaštena, da se sa svojim vjerenikom pogodi o mirazu. Pogodbe mogu u opće sklapati samo osobe, koje imaju sva svojstva, što ih zakon zahtjeva, pa je zato potrebno, da oba vjerenika budu punoljetni. Ako još nisu navršili 24. godinu života, potrebno je, da ih je sud prema zakonskoj ovlasti proglasio punoljetnima. Ali ako vjerenica nije punoljetna ili punoljetnom proglašena, mora za nju pogodbu sklopiti njezin zakoniti zastupnik, a to je najprvo njezin rogjeni otac ili ako ovaj nije živ ili je nezakonito dijete, onda njezina mati zajedno sa suštitnikom (sututorom). Ovakovu pogodbu mora zatim odobriti štitnička oblast, a to je u gradovima sirotinjsko povjerenstvo, a u ostalim mjestima nadležni kraljevski kotarski sud, kao štitnička vlast. Ako su vjerenice sirote, onda im je zakonitim zastupnikom samo štitnik. Ako je otac živ, ali je lišen očinske vlasti, koja mu po zakonu pripada nad njegovom djecom, zbog duševne nesposobnosti, trajne tjelesne nemoći ili zbog rasipništva, onda ga takogjer zastupa po sudu imenovani skrbnik (kurator).

Nema li vjerenica svoje imovine, nalaže zakon njezinim najbližim rogjacima dužnost, da doprinesu primjereni i pristojni miraz. Po ovoj se odredbi jasno vidi, da zakon smatra miraz bezuvjetno potrebnim za bračni život. S toga nameće zakon ovu dužnost u prvom redu vjereničinim roditeljima, a u koliko ovih nema ili nemaju imovine, prelazi dužnost na djeda i baku, i to najprvo na očeve, a onda na materine roditelje. Ovo zakon s toga odregjuje, jer su ovi isti obvezani uzdržavati i odgajati svoju unučad, ako nemaju živih roditelja ili ako su ovi bez imovine, pa prema tomu djedovi i babe očito zastupaju roditeljsko mjesto. Stoga je sasvim dosljedno, da na njih pada i dužnost, da se brinu za miraz svojim unukama i to dakako u razmjeru svoje imovine. Količina miraza nema se u tom slučaju prosugjivati prema stališu nevjestinih roditelja, već prema stališu i imovinskim prilikama samog djeda i babe, koji su pozvani, da doprinesu miraz. Djed i baba obvezani su uzajamno i u istom redu, pa zato ako samo jedan od njih ima imovine, dužan je, da on pribavi sav miraz ili ako imaju oba imovine, moraju i oba priložiti u razmjeru svoje posebne imovine.

Nezakonita kći može tražiti miraz samo od svoje matere, prema kojoj stoji u zakonitom rodbinskom odnošaju, ali ne i od svog naravnog oca, makar ovaj priznaje i svoje očinstvo i ima dovoljno imovine te makar je na zahtjev matere ili malodobnikova štitnika doprinosio budi dobrovoljno budi na osnovu pravomoćne osnove za uzdržavanje djeteta, jer ova dužnost naravnoga oca traje samo dotle, dok dijete postane sposobno za samostalnu privredu.

Razmjer, u kojem ima pojedini rogjak doprinositi za miraz, ustanovljuje se ili dobrovoljnim sporazumkom i dogovorom ili ako se u tome ne mogu složiti, odregjuje iznos štitnička vlast. Može se takogjer dogoditi, da se u slučaju, kad je vjerenica sirota ili kad joj roditelji nemaju imovine, ostali rogjaci protive, da joj pribave primjereni miraz. U tom slučaju može punoljetna vjerenica, (a ako je maloljetna njezino zakonito zastupstvo) zamoliti kod štitničke vlasti, da se rogjaci, koji su po zakonu obvezani na isplatu miraza, pozovu, da udovolje svojoj dužnosti. Na takovu prošnju povede sirotinjsko povjerenstvo, dotično sud kao štitnička vlast, naročitu raspravu, u kojoj se imade najprvo ustanoviti, dali je zahtjev opravdan, a zatim se uredovnim putem moraju ispitati imovinske prilike onih, koji su po zakonu pozvani, da dadu miraz. Ovakova se rasprava završi odlukom, kojom štitnička vlast odregjuje, tko ima položiti miraz i u kolikom iznosu. Pripominjemo, da ovo pitanje ne može biti predmetom redovite parnice, jer se, kao i sva pitanja, što se odnose na odnošaje izmegju oca i djece te štitničke i skrbničke poslove, po zakonu rješavaju izvanparbenim putem.

Pitanje je, može li nastati razlog, da roditelji, ili drugi po zakonu zvani rogjaci, nisu u stanovitom slučaju obvezani, da dadu vjerenici miraz? Može se dogoditi, da se kći želi udati za nekoga, koji nije po volji njezinim roditeljima ili rogjacima. Ako ovi ne pristaju na njezina odabranika, a ona sa svim tim

hoće, da se ili bez njihova znanja ili protiv njihove volje uda, onda se smatra, da se je takova nevjesta ogriješila ne samo o ćudoredne zahtjeve, nego i o zakonske propise. Gragjanski zakon u suglasju sa pravilima ćudorednosti nalaže djeci, da svoje roditelje poštuju i da se pokoravaju njihovim odredbama, jer se naravno predmnijeva, da su ove u prilog njihova ćudorednog odgoja i u korist materijalnih im probitaka.

Ovaj bezuvjetni posluh i stroga porodična stega potrebna je već radi same odgojne zadaće, što ju imaju roditelji prema svojoj djeci, a opravdana je i s razloga, što se roditelji moraju starati za uzdržavanje i opskrbu djece, za njihovu spremu i osposobljenje za stanovito zvanje, koje će im služiti sredstvom za njihov opstanak u životu. Imaju li dakle roditelji ili njihovi zamjenici opravdan razlog, da izbor svoje kćeri, dotično rogjakinje ne smatraju razboritim i sretnim, imaju pravo da uskrate svojoj kćeri ili rogjakinji udaju za takova čovjeka.

Razlog je ovoj zakonskoj odredbi ćudoredne naravi, a svrha mu je, da se ovim načinom stane na put nerazboritim i lakoumnim ženidbama, koje se često puta hoće sklopiti u mladenačkoj nepromišljenosti i ljubavnoj zanesenosti, niti ne misleći na pogubne posljedice i nesretan život, koji nastaju iz ovakvih brakova.

Različiti su razlozi, zbog kojih zakon u ovakovim slučajevima ne sili roditelje i njihove zamjenike, da moraju dati miraz.

Ako je nevjesta malodobna, pa se je udala bez znanja ili protiv izrične zabrane svoga oca ili zakonitog zastupnika, onda ženidba sama po sebi nije po zakonu valjana. Posljedica je tomu, da nema niti mjesta isplati miraza. Žena nije vlasna da ga traži, a roditelji i drugi rogjaci nisu obvezani, da ga doprinesu, jer je bitni uvjet za ovo pravo, dotično obvezu samo ženidba, kojoj nema po zakonu nikakova prigovora. Ako je vjerenica punodobna, onda se opet pita, da li se je udala bez znanja roditelja ili protiv njihove izrične zabrane? Ako je kći samo propustila, da obavijesti svoje udaljene roditelje o udaji, smatra se, da je time povrijedila dužno poštovanje i posluh prema roditeljima, jer je ženidba jedan od najvažnijih koraka u životu, pa su svakako djeca već i po ćudorednim zahtjevima dužna, da to ne čine bez znanja svojih roditelja. Isprika bi se mogla dopustiti samo onda, ako kći prebiva daleko od svojih roditelja, pa joj nije poznato njihovo redovno prebivalište, niti joj je bilo moguće, da ga lasno sazna. U tom se slučaju može predmnijevati, da obavijest nije propustila zbog nepoštovanja prema svojim roditeljima.

Ako li se vjerenica, bila ona malodobna ili punodobna, udala protiv volje svojih roditelja, onda ima štitnička vlast ili sud, kako smo već spomenuli putem uredovnih izvanparbenih izvida ustanoviti, da li su roditelji imali pravo, kad su se udaji protivili. Oni naime nisu vlasni, da kod toga svojevoljno postupaju i da svojoj kćeri bez opravdana razloga brane, da se uda za svoga odabranika.

Zakon imenice navodi one razloge, s kojih mogu roditelji uskratiti kćeri privolu za udaju. To isto vrijedi i za ostale rogjake i zakonite zastupnike, koji su po zakonu obvezani na miraz. Buduć da muž mora uzdržavati ženu i cijelu porodicu, naravno je, da se za ženidbu u prvom redu zahtijeva, da on ima *sigurnu eksistenciju*, koja mu pruža dohodak, što mu je potrebit za podmirivanje troškova bračnoga života. Muž je nadalje zakoniti zastupnik svojoj ženi i glava porodice, on upravlja porodičnim životom, a naročito ima dužnost, da rukovodi odgoj svoje djece. Muž i otac to su dva najvažnija i najodgovornija zadatka za muškarca, pa je zato posve razumljivo, što zakon ište, da muž mora biti *ćudoredan*, *čestit i neporočan*. Ako je dakle opće poznato, da je koji mladi čovjek raskalašen i razvratan, ili ako su roditeljima poznate stanovite zgode iz njegova života, po kojima mogu vjerojatno zaključiti, da taj mladić nema onih ćudorednih vlastitosti, koje se zahtijevaju za oca i poglavicu porodice, onda su ovlašteni, da se u interesu svoje kćeri ili štićenice protive udaji sa takovim vjerenikom. Dogje li povodom njihova prigovora do sudbenog ispitivanja, dužni su dakako

roditelji, da te prigovore dokažu. Zato se opet ne traži strogi dokaz po postupničkim propisima, kako je to odregjeno za parnicu, već dokaz, kakav je propisan u izvanparbenom postupku. Moraju se navesti te svjedocima ili inim načinom vjerojatno zasvjedočiti one činjenice, po kojima se zaključuje, da vjerenik nema ćudorednih sposobnosti za čestita muža.

Tomu dolaze još i razlozi zdravstvene naravi. Svrha je ženidbi rasplogjivanje, pa je zato potrebno, da oba ženidbena druga budu zdrava, da mogu ragjati zdravo i čilo potomstvo. Od toga u prvom redu zavisi dobrobit čovječanstva i cijeloga društva. Da se ta ponajglavnija svrha braka osujeti, mogu biti uzrokom dvovrsne bolesti. Prvo su zarazne spolne bolesti, o kojima je liječnička znanost neprijeporno ustanovila, da se prenose na potomstvo kroz više naraštaja, da mu truju krv, i da im je neizbježiva posljedica, da su djeca takovih roditelja tjelesno i duševno kržljava i izrogjena, pa dosljedno, da ne mogu biti dobri i korisni članovi ljudskoga društva.

Jednake posljedice mogu nastati i onda, ako muževi boluju od trajne neizlječive spolne slabosti, jer se ni onda ne može polučiti bitna svrha ženidbe. Takovi muževi ili u opće nisu sposobni za ragjanje djece ili im je potomstvo u jednakoj, dapače još u većoj mjeri tjelesno i duševno zaostalo i nesposobno za život. Osim toga još je jedan zakonit razlog, da se takovim muškarcima uskraćuje ženidbena dozvola, jer je ovakova bolest po zakonu razlogom, da brak nije pravovaljan i da drugi ženidbeni drug, ako mu je ta činjenica prije braka bila zatajena, ima pravo tražiti, da se takav brak proglasi ništovnim.

Ako su roditelji imali zakonit razlog, da ne privole na ženidbu svoje kćeri, ali su im poslije, iza kako je ženidba bez njihova znanja i privole bila sklopljena, tu ženidbu odobrili, nema njihova kći sa svim tim pravo tražiti, da joj naknadno dadu miraz, koji su joj prije zbog zabrane udaje uskratili. Ovo odregjuje zakon stoga, što se dužnost za isplatu miraza ima svagda prosugjivati samo prema onim pri-

likama, koje su postojale u času, kad se je ženidba sklopila. Ako je zakoniti razlog za uskratu privole i neodobrenje udaje onda postajao, kada je kći stupila u brak, tada je sasvim neodlučno, dali su roditelji ženidbu naknadno odobrili. Naknadna privola ne može ukinuti razlog, koji je bitisao u času sklopljene ženidbe.

U životu se većinom dogagja, da se razmirice, što nastaju izmegju roditelja i djece povodom ovakovih brakova kasnije zaboravljaju i da se zavagjeni rogjaci vremenom izmiruju. U samoj ljudskoj naravi leži težnja, da se ljudi u kasnije doba, kad se utišaju prvi nastupi strasti, sprijateljuju i sa neugodnim dogagjajima, o kojima su uvjereni, da se više ne dadu ukloniti ili promijeniti. Rodbinske veze, Božji zakon, svagdanje prilike života i pravila društvene uglagjenosti zahtijevaju neumoljivo, da ljudi pregore mnogi gorki doživljaj i da za volju suglasja izmegju rodbinskih članova i vlastitog porodičnog mira zaboravljaju malo po malo mnoge pretrpljene nepravde.

Može biti još i drugih razloga, zbog kojih roditelji nisu obvezani, da dadu svojoj kćeri miraz. Pravilo je u zakonu, da se miraz samo jedanput daje. Ako su dakle roditelji ovoj zakonskoj dužnosti jednom udovoljili, onda kći nema više prava tražiti od njih, da joj miraz po drugi put dadu. Kod toga je svejedno, da li je kći prvi miraz potrošila, da li ga je izgubila, da li joj je bez njezine krivnje propao i da li se nanovo udaje? Buduć da se miraz ustanovljuje prema imovinskim prilikama, u kojima živu roditelji za vrijeme kćerine udaje, sasvim je naravno, da se iznos već danog miraza ne može više preinačivati zbog kasnije nastalih imovinskih promjena. Ako su se dakle roditelji kasnije obogatili vlastitom privredom ili nasljedstvom ili se je poboljšao njihov stališ i zvanje, ne može njihova kći poslije udaje tražiti, da joj razmjerno povise miraz. Samo ako roditelji prigodom udaje nisu dali miraz u onolikoj mjeri, koliko bi bili obvezani prema svojim imovinskim prilikama te se je kći iz porodičnih razloga zadovoljila s tim nedostatnim mirazom, može naknadno iskati, da joj se miraz prema promijenjenim imovinskim prilikama

nadopuni, ako se naravno prigodom primitka miraza nije naročito odrekla prava na naknadu.

Ako vjerenici nisu miraz dali njezini roditelji, već ga je ona sama iz vlastite imovine pribavila ili joj ga je dao koji rogjak ili u opće netko drugi, koji nije bio na to po zakonu obvezan, vlasna je kći, koja je taj miraz bez svoje krivnje izgubila ili se ponovno udaje, da od svojih roditelja, koji su kasnije stekli imovinu, naknadno traži, da joj miraz isplate ili predadu. Ova je ovlaštenost i sasvim osnovana, jer roditelji, koji su obvezani dati miraz, nisu svojoj zakonitoj dužnosti udovoljili, jer prigodom udaje nisu imali za to dovoljne imovine. Ovo pravo ima kći ne samo, ako se po drugi put uda, nego ako još živi u prvom braku, kad povodom kakove nesreće ili poslovne nezgode, ali svakako bez svoje krivnje, izgubi svoj prvi miraz, što ga je od koga drugoga, a ne od roditelja dobila.

Svatko je vlastan, da se odreče prava, koje mu po zakonu pripada, ako onomu, koji je obvezan, da mu nešto dade ili učini, izrično izjavi, da to od njega ne traži ili ne će nikad tražiti. Takvom izjavom prestaje dužnost samoga obvezanika, a ujedno prestaje i ovlaštenost onoga, koji može tražiti, da se ta dužnost ispuni. Ova odreka mora biti uvijek izrična i jasna, jer se po zakonu ne može nikad nagagjati, niti po drugim okolnostima zaključivati, da se je tko odrekao stanovitog prava. Svako je odricanje strogo osobne naravi te vrijedi samo za onu osobu, koja se izrično odriče pripadajućeg mu prava. Ako se dakle kći odreče, da ne traži od svojih roditelja miraza, koji bi joj inače morali po svojoj dužnosti dati, vrijedi to samo za nju, a ne i za njezine zakonite potomke. Njezina kći ovlaštena je uvijek, da od svoga djeda ili babe zahtijeva miraz, ako su inače po zakonu obvezani na tu dužnost.

Kako smo već na početku spomenuli, nisu roditelji u prvom redu zvani dati miraz. Ima li vjerenica svoje imovine, mora najprvo ona dati miraz te nije po zakonu vlasna zahtijevati, da joj i roditelji, ma bili kako bogati, pruže takogjer miraz. Oni to mogu,

istina, učiniti dobrovoljno, ali ih se na to ne može siliti. Njihova dužnost nastaje tek u drugom redu, kad vjerenica nema svoje imovine.

Može se dogoditi, da se kod udaje jasno ne ustanovi, iz čije je imovine vjerenica primila miraz, pa o tom nastane poslije prijepor. Onda se po zakonu uzima, da je miraz nabavljen iz vjereničine imovine. Ovo zakon s toga naročito odregjuje, što je miraz dužna pribaviti najprvo sama vjerenica, u koliko ima posebne imovine. Ako dakle roditelji u izvanparbenom postupku ili u redovnoj parnici tvrde, da su oni dali miraz iz svoje, a ne kćerine imovine, onda moraju i oni tu činjenicu zasvjedočiti, dotično u parnici propisno dokazati. Ali ako je kći prigodom udaje bila maloljetna, pa su joj roditelji isplatili miraz, a da nisu ujedno isposlovali za to dozvolu štitničke vlasti, onda se po zakonu naprotiv uzima, da su ga dali iz svoje vlastite, a ne kćerine imovine. Ova zakonska predmnjeva nastala je s ovoga razloga: ako je kći maloljetna, a ima vlastite imovine za miraz, ne mogu joj roditelji opredijeliti miraz niti sklopiti o tome s mladoženjom kakovu pogodbu, a da ne traže privole štitničke vlasti. Ako su dakle to ipak učinili, onda se mora zaključiti, da miraz nisu dali iz kćerina imetka, jer bi inače bili ishodili privolu ili odobrenje štitničke vlasti. Kad dakle kći ili tko drugi u njezino ime tvrdi, da su roditelji doista dali miraz bez privole i znanja štitničke vlasti, moraju to posebice dokazati. U takovom slučaju mogu roditelji tražiti od štitničke vlasti, da njihov čin naknadno odobri. Postignu li to odobrenje, onda nemaju nikakve odgovornosti, jer je prvobitna povreda zakona naknadno ispravljena; u protivnom slučaju moraju odgovarati sudu, jer su se samovoljnim postupkom ogriješili o izričnu zakonsku ustanovu.

Za bolje razumijevanje pripominjemo, da se svagdje, gdje se govori o roditeljima, misle i ostali rogjaci, koji su po zakonu obvezani, da dadu nevjesti miraz, pa se zato sve obveze i prava, koja se pripisuju roditeljima jednako odnose i na te rogjake, dotično i na zakonite zastupnike roditelja.

Ako je miraz ugovoren prije ženidbe, kako to zakon bezuvjetno propisuje, može se odmah poslije vjenčanja tražiti, da se ugovoreni miraz isplati u gotovom novcu ili preda u naravi. Megjutim, ako li je za isplatu ili izručbu miraza odregjen stanoviti rok, onda se to naravno može tražiti istom o dospjelom roku. Kad je o mirazu sklopljena naročita pogodba, može suprug i putem tužbe iskati miraz. Tužbeni zahtjev mora upraviti protiv onoga, s kojim se je pogodio u pogledu miraza, bili to roditelji ili rogjaci njegove supruge ili tko drugi, koji se je obvezao, da će za nevjestu dati miraz.

Sasvim je u skladu sa pravnom naravi miraza, što zakon dopušta, da se odmah iza sklopljene ženidbe može tražiti ugovoreni miraz; jer je on namijenjen u svrhu, da se mužu olakšaju tereti za troškove ženidbene zajednice, a ovi nastaju već prvim danom braka. Usteže li se onaj, koji se je zajamčio za dobavu miraza, da ga na mužev zahtjev isplati, onda se u tužbi traže i zakoniti kamati, koji teku od onoga dana, kad je suprug od obveznika izvansudbeno ili sudbenim putem uzalud zatražio isplatu miraza. Kad je ugovoren stanovit rok za isplatu, onda kamati teku od dana ugovorenog roka.

Da vidimo sada, što sve može biti predmetom miraza? Prema zakonskoj odredbi može služiti za miraz svaka s t v a r, bila ona p o k r e t n a i l i n e p o k r e t n a, koja ima neku imovinsku vrijednost te koja se može odsvojiti i korisno upotrebiti, u opće sve, što vrijedi kao imovina bez obzira, da li se ta stvar može uporabom odmah potrošiti ili ne.

K a k o v o p r a v o i m a m u ž n a m i r a z? Ovo pitanje razmatra se s dvojakog gledišta: dok traje ženidbena zajednica, vrijede za miraz posebni propisi, a posebni za slučaj smrti ženidbenih drugova.

Naš je zakon postavio pravilo, da je žena vlasnica miraza, dok supruzi živu u bračnoj zajednici; muž je samo u ž i v a l a c miraza i one imovine, koja mirazu za to vrijeme priraste. Ovo se uživanje prosugjuje točno prema onim zakonskim propisima, što ih zakon u opće ustanovljuje o uživanju stvari, koja drugomu pripada: ovlaštenik ima pravo upotrebljavati stvar bez ikakve ograde i stege, ali ne smije dirati u njezinu sućnost t. j. ne smije stvar potrošiti niti okrnjiti njezinu vrijednost, već ju uzdržati u naravnom i uporabljivom stanju.

Ovo pravilo, da je ž e n a v l a s n i c a miraza, ima megjutim nekoliko iznimaka, koje zakon poimence navodi. Sastoji li miraz u gotovom n o v c u ili u p o t r o š n i m s t v a r i m a, t. j. u stvarima, koje se uporabom ili najednom ili malo po malo troše i uništuju, onda **vlasništvo** takova miraza pripada m u ž u. To je i sasvim naravno, jer mužu pripada uživanje miraza, a potrošna se stvar ne može upotrebiti za uživanje, niti može dati kakovu korist, a da se porabom ne potroši ili ne uništi. Zato se mora mužu i priznati vlasništvo na potrošne stvari, jer potrošiti može svatko samo svoju vlastitu stvar. Ako se dakle dao za miraz gotov novac, može ga muž po slobodnoj volji upotrebiti, dosljedno potrošiti i odsvojiti. Naprotiv ne može suprug raspolagati kao vlasnik j a v n i m i p r i v a t n i m o b v e z n i c a m a, koje mu je supruga donijela u miraz. Mužu pripadaju kamati dotičnih obveznica, ali ove ostaju u vlasništvu žene. Muž postaje samo onda vlasnikom obveznica, ako mu ih žena naročito ustupi t. j. prenese u njegovo vlasništvo. Ako obveznice glase na donosnika, naime ako ne glase na ničije ime, već se svatko u čijem se posjedu nalaze, smatra njihovim vlasnikom, onda prelaze u muževo vlasništvo, čim mu ih žena izruči u posjed. Za prenos vlasništva ne treba nikakve pogodbe, niti nikakva posebnog dokaza, da je vlasništvo posebnim pravnim poslom preneseno na muža, već je dosta, da se on može iskazati, da ih ima u svojim rukama. Hoće li dakle žena, da pridrži pravo vlasništva na javne i privatne obveznice, onda ih ne smije predavati svomu suprugu, već ih mora pridržati u svojem posjedu ili ih pohraniti kod koje pouzdane osobe, kod suda ili kod novčanog zavoda. Dadu li se za miraz takovi državni i vrijednosni papiri, koji ne glase na pojedinu osobu, onda prelaze u muževo vlasništvo.

Ako su predmetom miraza nepotrošne stvari, koje su predane mužu uz naznačenu cijenu, onda ovakove stvari prelaze u vlasništvo muža, ako se on obveže, da će njihovu vrijednost iza prestanka ženidbene zajednice naknaditi, a ne samu stvar u naravi povratiti.

One stvari miraza, koje prelaze u muževo vlasništvo, može on kao i svaku svoju imovinu po volji upotrebiti: on ih može prodati, pokloniti, zamijeniti, založiti ili u opće opteretiti. Muž nije samo vlasnikom primljene stvari, već i svega, što njoj za trajanja braka priraste. S toga je naravno, da se muž mora brinuti i za uzdržavanje samih stvari, kao što je u opće svaki vlasnik dužan, da svoje stvari uzdržava te mora od svoje imovine pribaviti sav trošak, koji je potrebit, da se ta stvar uzdrži u uporabivom stanju. Propadne li stvar slučajno, onda trpi sam štetu i ne može od nikoga tražiti naknade.

Ako onaj, koji je obvezan dati miraz, uskrati mužu isplatu ili predaju takova miraza, koji po zakonu prelazi u njegovo vlasništvo, onda može on sam povesti tužbu protiv obvezanika, a nije potreba, da se diže u ženino ime. Sastoji li naprotiv miraz u stvarima, na koje muž ima samo pravo uživanja, ne može ih tužbom samostalno zahtijevati, već ih mora podnijeti u svoje i ženino ime.

Ako li su predmetom miraza *nepokretne stvari*, stanovita *prava* ili takve pokretne stvari, koje se ne mogu zamijeniti, t. j. koje se uporabom ne troše te se mogu upotrebljavati, a da se ne kvari njihova sućnost i ne krnji njihova sadržina, onda žena ostaje vlasnicom takova miraza, a mužu pripada pravo uživanja. Protivno biva samo onda, ako muž može dokazati, da je primio dotični miraz prema ustanovljenoj cijeni, jer se onda uzimlje, da je muž stvari za tu cijenu u istinu kupio, dosljedno i postao njihovim vlasnikom. Isto tako ne postaje muž vlasnikom onoga miraza, koji sastoji u stanovitim pravima, poimence u pravu uživanja stalno godišnjeg prihoda u novcu ili u naravi, jer se u takovom slučaju ne prenosi na muža vlasništvo samoga prava, već prosto

ovlaštenost, da smije to pravo uživati i pobirati pojedine koristi, koje dospijevaju u stanovito ugovoreno vrijeme, dok traje ženidbena zajednica.

Rekosmo, da je miraz namijenjen samo u svrhu, da služi za podmirenje troška, koji nastaje u bračnom životu. Naravno je dakle, da te svrhe nestaje, kad prestane sama ženidbena zajednica. Pa kako je opet zakon prihvatio načelo, da je žena u pravilu vlasnicom miraza, druga je naravno posljedica, da *miraz poslije muževe smrti prelazi u vlasništvo žene*. Ovo nastaje u svakom slučaju bez obzira, da li miraz potječe iz ženine imovine, ili su ga dali njezini roditelji, ostali rogjaci ili u opće koja druga osoba te bez obzira, da li su ovi bili na to po zakonu obvezani ili su to učinili dobrovoljno i iz veledušja. Buduć da ovo zakon naročito odregjuje, nije za to potrebno, da se to prigodom ženidbe i sklapanja mirazne pogodbe naročito ugovori. No kako se od svakog zakonskog prava može i dobrovoljno odstupiti te ga se svaki ovlaštenik može svojevoljno odreći, tako se može i žena naročitom pogodbom odreći prava, da miraz poslije muževe smrti njoj ne pripadne, već da prijegje u vlasništvo njihove djece, muževih rogjaka, ili koga mu drago drugoga. Ovakvu pogodbu može sklopiti punoljetna nevjesta samo onda, ako je miraz uzet iz njezine imovine. Ako ga je tko drugi dao, naravno je, da se ne može njegova vlasništva samostalno odricati za slučaj muževe smrti.

Ako je nevjesta maloljetna, onda je potrebno, da na takovu odreku pristane njezin otac ili štitnik ili štitnička vlast, jer maloljetnica kao što u opće ne može samostalno sklapati nikakove pogodbe, ne može se niti odricati kakova prava. Ako su prigodom ženidbe dali miraz roditelji, djed i baba ili drugi rogjaci iz svoje imovine, onda ne mogu ugovoriti, da miraz poslije muževe smrti ne smije pripasti njihovoj kćeri, dotično unuci, već da mora opet postati njihovom svojinom ili prijeći u vlasništvo koje druge osobe, jer bi se time okrnjio zakonski propis, prema komu je miraz u pravilu ženino vlasništvo. Jedino u slučaju, ako su roditelji ili drugi obvezanici dali u

ime miraza više nego što su bili po zakonu dužni, onda se taj višak smatra darovanjem, pa zato oni, koji su miraz doprinijeli, mogu tim dijelom slobodno raspolagati te ga za slučaj muževe smrti kome hoće namijeniti. Isto vrijedi, ako je miraz dao netko, koji nije na to po zakonu bio obvezan, jer je i taj namijenio miraz samo u svrhu bračne zajednice, pa kad izmine ta svrha, koja je uvjetom, da se je privremeno lišio svoje imovine, može ju opet namijeniti u kakvu hoće svrhu, može ugovoriti, da imovina pripane opet njemu ili kome drugome u vlasništvo.

Umre li žena prije od muža, onda miraz pripane njezinim nasljednicima, jer se smatra njezinim vlasništvom. Zakon ne čini u ovom slučaju nikakve razlike izmegju oporučnih i zakonitih nasljednika, a ne razumijeva samo pod tim djecu već u opće sve potomke i drugu rodbinu. Umre li dakle žena, ostavivši oporuku, pripast će miraz onim njezinim nasljednicima, kojima to ona u oporuci naročito namijeni, u koliko se ostavinska rasprava provede na osnovu oporuke. Ovo vrijedi za onaj slučaj, ako nije izmegju supruga inače što ugovoreno. Žena se može naime odreći miraza ne samo za sebe za slučaj muževe smrti, već i za svoje nasljednike, te može sa svojim mužem ugovoriti ili u svojoj oporuci naročito odrediti, da muž nije obvezan, da za slučaj njezine smrti povrati miraz njezinim nasljednicima — drugim riječima, može odrediti, da miraz iza njezine smrti prijegje u muževo vlasništvo.

Buduć da je muž obvezan, da poslije ženine smrti povrati miraz njezinim nasljednicima, smatra se ovakova pogodba ili oporučna odredba žene darovanjem ili zapisom darovanja, a prema tomu nije žena ovlaštena poklanjati svome mužu ili komu drugomu čitavu svotu miraza, kao što u opće ne može ni za slučaj smrti raspolagati čitavom svojom imovinom, ako ima zakonitih ili nužnih nasljednika, kojima mora ostaviti polovicu njihova zakonitog dijela. U tom slučaju vlasna je žena, da samo polovicu svoga miraza ostavi svome mužu, dotično, da ga oprosti dužnosti, da polovicu miraza ne treba povratiti, dok drugu polovicu mora bezuvjetno isplatiti ili predati njezinim zakonitim nasljednicima.

Da se pozabavimo još s pitanjem, kad se mora miraz povratiti? U prvom redu vrijedi naravno onaj rok, koji su stranke kod utanačenja miraza opredijelile, te se miraz mora povratiti u tom ugovorenom roku. Nisu li stranke megjutim odredile megjusobom nikakva roka, ima se miraz odmah iza ženine smrti povratiti njezinim nasljednicima. Miraz služi u ženidbenu svrhu, pa zato kad prestane bračna zajednica, nema više ni miraz pravnoga razloga, a dosljedno nema ni suprug pravnoga naslova, da ga dulje za sebe zadrži.

Što se ima u ime miraza isplatiti ili povratiti, prosugjuje se po tome, da li je muž vlasnikom ili samo uživaocem miraza. Ako li je vlasnikom te može stvari, koje sačinjavaju miraz, po volji potrošiti ili otugjiti, ne može se razborito od njega tražiti, da mora iste stvari povratiti. Budu li dakle predmetom miraza potrošne stvari, koje se dadu zamijeniti drugima iste vrsti, mora se kao i kod zajma povratiti jednaka količina istovrsnih stvari. Ako li je miraz sastojao u novcu ili u ustupljenim tražbinama, pa ako je muž ove tražbine u vrijeme braka utjerao, mora povratiti primljenu svotu novca.

Kad miraz sastoji u stvarima, kojima muž ne postaje vlasnikom, već ima na njima tek pravo uživanja, onda se kod povratka miraza postupa istim načinom, koji je po gragjanskom zakonu ustanovljen za prestanak uživanja. Muž mora povratiti stvari ili glavnice, od kojih je sastojao miraz, a ako su u mirazu bile nepokretnine, na kojima stoje još plodovi, koji nisu dospjeli za branje, onda mora vlasnik stvari t. j. onaj, komu se miraz povraća, naknaditi mužu, dotično njegovim nasljednicima sve troškove, što ih je imao do te dobe uz uredno gospodarstvo. Druge koristi, koje se mogu razlučiti od samoga predmeta miraza, pripadaju naravno mužu kao uživaocu sve do časa kad prestane ženidbena zajednica.

Osim miraza pozna zakon još dvije pravne uredbe, koje su mu srodne te se u našem gragjanskom za-

konu zovu uzmirazje i jutrnji dar. Radi ove srodnosti osvrnut ćemo se još i na njih.

Otkad je ušlo u običaj, da žena donosi mužu miraz, osjetila se je potreba, da i muž prigodom ženidbe doprinese ženi stanovitu imovinu ili da joj zajamči, da će joj tu imovinu isplatiti. Ova je imovina sastojala u novcu i u drugim pokretnim stvarima ili u kakvim nepokretninama, a davala se u svrhu, da i muž sa svoje strane pruži ženi neku naknadu za doneseni miraz. Uzmirazje daje muž ženi zato, da ima na uživanje neku imovinu za slučaj, ako on ranije umre ili ako njegovom krivnjom dogje do bračne rastave. U tom slučaju pripada ženi na uzmirazje pravo dosmrtnog uživanja, ako ima iz toga braka djece, ako pak nema, postaje ona vlasnicom te imovine.

Uzmirazje je imovina, koja je po svojoj pravnoj naravi sasvim nalik mirazu, jer ima služiti u istu svrhu. Uzmirazje je zapravo naknada i uzvrata za miraz, što ju daje ženi muž ili tko drugi u njegovo ime. U pravnom smislu razlika je izmegju miraza i uzmirazja u tome, što je žena ovlaštena tražiti miraz od svojih roditelja ili njihovih zakonitih zastupnika dok muž i njegovi roditelji nisu po zakonu obvezani da doznače ženi uzmirazje.

Uzmirazje je svagda lih posljedica miraza te se daje samo onda, kad je već predan ili zajamčen miraz. Gdje dakle nema miraza, ne može biti govora ni o uzmirazju. Ako žena poslije muževe smrti traži od njegovih nasljednika, da joj se isplati ili izruči uzmirazje, mora uvijek sama dokazati, da je i ona u brak donijela miraz ili da je ovaj bio mužu pogodbom zajamčen.

Da se ugovori uzmirazje, nije dakle potreba, da se miraz u istinu isplati ili preda, već je dovoljno, da su ga vjerenica ili pozvani obvezanici mužu prigodom ženidbe zajamčili. Ako dakle miraz prije ili poslije ženidbe nije bio predan, ne mogu se muževi nasljednici zbog toga protiviti, da na zahtjev izruče ugovoreno uzmirazje, niti se mogu time ispričavati, da ga nisu obvezani dati, jer nije kod sklapanja pogodbe bilo naročito utanačeno, da se uzmirazje ima samo onda predati, ako se miraz prije isplati. Ovo je sasvim u suglasju sa općenitim pravnim ustanovama, koje vrijede za pogodbe. Ako je mužu bio miraz u istinu obećan ili zajamčen, ali ga on nije nikad tražio, drugim riječima, ako se nije poslužio pravom, koje mu je pripadalo, nije zbog toga mirazna pogodba prestala ili izgubila svoju krjepost, jer je to dvostrana pogodba, a ove ne prestaju, ako samo jedna stranka od njih odstupi ili ne traži, da se izvrše, već je druga stranka ovlaštena, da traži za sebe, da se pogodba u istinu ispuni, ili da joj se naknadi šteta, koja joj je nastala od toga, što se pogodba nije u pravo vrijeme ispunila.

Svatko se može odreći svoga prava i dosljedno ne tražiti da drugi ugovornik ispuni prema njemu obvezu, koju je ugovorom preuzeo, ali ta njegova odreka ne može biti na štetu pogodbenomu drugu. Stoga razloga ne mogu ni nasljednici preminula muža uskratiti ženi pravo na uzmirazje s razloga, što njezin muž nije za života tražio, da mu se preda ili isplati zajamčeni miraz.

Naš zakon veli, da se uzmirazje daje za umnoženje miraza, pa se zato njegova pravna narav prosugjuje po istim pravilima, kao i miraz. Uživanje i uprava uzmirazja za trajanja braka pripada mužu ili onomu, koji se je u mjesto njega zajamčio, da će dati uzmirazje.

Preživi li muž svoju ženu, onda ne dolazi u opće do toga, da se daje uzmirazje. Ženini nasljednici nemaju prava tražiti uzmirazje, kad još nije ni pripalo u vlasnost samoj ženi, jer zakon izrično veli, da uzmirazje istom časom muževe smrti pripada ženi u vlasništvo. Ona dakle može tek iza smrti svoga muža izvansudbeno i tužbom tražiti od njegovih nasljednika, da joj dadu uzmirazje, dotično, da joj isplate onu svotu novaca ili predadu one predmete, koji su bili za uzmirazje ugovoreni. Ako li je megjutim onaj predmet prešao već u vlasništvo druge osobe, ne može ga od nje tražiti, jer nema za to pravnoga naslova.

Zakon izrično odregjuje, da žena postaje vlasnicom uzmirazja tek onda, kad joj muž umre, pa ako li je muž još za života odsvojio onu stvar, koja je imala biti predmetom uzmirazja, prestao je biti njezinim vlasnikom, a dosljedno nije ni žena časom njegove smrti mogla postati vlasnicom stvari, koja u to doba nije više bila njegovom svojinom.

Samo u jednom slučaju dopušta iznimice zakon, da žena može tražiti uzmirazje i za života svoga muža, ako je bez njezine krivnje izrečen osudom ženidbeni raspust.

Osiguranje uzmirazja može žena zahtijevati, ako se nad muževom imovinom za njegova života otvori stečaj i to samo za slučaj, ako bi se ukinula ženidbena zajednica. Isto tako ima pravo tražiti osiguranje i onda, ako za trajanja braka nastane kakova opasnost za sigurnost uzmirazja. Jednako se može osiguranje miraza iskati i u onom času, kada se isplaćuje miraz, a to može tražiti onaj, koji daje miraz od onoga, koji ga prima.

Vrijednost uzmirazja ne ravna se ni malo prema iznosu i vrijednosti miraza te je posve neodlučno, dali uzmirazje više ili manje vrijedi od samog miraza.

U okvir ovih pravnih ustanova spada i oprema muškarca. Opremom se smatra ona imovina, što ju roditelji svojim sinovima davaju prigodom ženidbe. Oprema se daje u istu svrhu kao i sam miraz, da se mužu olakšaju troškovi, što ih ima sa sklapanjem braka. Opremu tražiti ima pravo samo mladoženja od svojih roditelja isto onako, kao što i nevjesta miraz od svojih roditelja ili njihovih zakonitih zamjenika. Kao što muž nema pravo tražiti miraz od ženinih roditelja, tako nema ni žena pravo tražiti opremu od muževih roditelja. U suglasju sa istim zakonskim ustanovama vlastan je muž zahtijevati od svojih roditelja opremu, samo ako nema vlastite imovine, i to samo jedanput. Ovo pravo isto tako gubi, ako se ženi bez znanja ili bez privole svojih roditelja, dotično ako je sud odobrio razloge, zbog kojih su mu roditelji zabranili ženidbu.

Zahtjev opreme nije u nikakovoj svezi sa mirazom. Muž je ovlašten tražiti opremu u svakom slučaju, makar mu i žena nije donijela nikakva miraza. Kao što za miraz, tako odregjuje zakon i za opremu, da se njezina vrijednost ima uračunati u nužni i u zakoniti nasljedni dio.

Jutrnji dar nazivlje zakon darom, što ga muž obećava dati svojoj ženi prvo jutro. Ova zakonska ustanova ima svoj izvor u pučkoj predaji, jer se je jutrnji dar prvobitno smatrao darom ili naknadom, što ju je muž davao ženi za njezino djevičanstvo. Ovaj dar davao se s toga nekada samo onim vjerenicama, koje su bile djevojke, a tek kasnije ušlo je u običaj, da se daje i udovicama. Po zakonu može ovaj dar samo onda iskati, ako je naročito bio obećan. U tom slučaju može žena od muža odmah tražiti, da joj preda jutrnji dar, jer zakon ne ustanovljuje nikakva posebnog roka, u kojem bi se taj dar imao ženi izručiti. Pravo na taj dar traje sve dotle, dok traje i ženidbena zajednica. To pravo ne može zastariti sve do smrti ženidbenih drugova, pa zato može žena, dotično njezini nasljednici još trideset godina poslije muževe smrti ili poslije prestanka ženidbene zajednice zahtijevati, da se isplati ili preda zajamčeni jutrnji dar. Naš zakon izrično odregjuje, da se u slučaju, kad je jutrnji dar bio u istinu obećan, uvijek uzima, da ga je žena tražila od muža već za prve tri godine braka, dosljedno, da je u to vrijeme i bio predan. Ako dakle žena zahtijeva od muža predaju jutrnjeg dara, iza kako su već minule tri godine njihova braka, mora prije svega dokazati, da joj je muž jutrnji dar u istinu obećao, pa ako muž tvrdi, da joj ga je već i predao, mora ona dokazati, da ga nije primila, jer protiv nje govori zakonska predmnjeva, da je dar izručen već za prve tri godine braka.

Naprotiv ako žena traži od muža jutrnji dar, prije nego li isteku prve tri godine braka, onda mora muž dokazati, da ga je u istinu već predao.

Ovim razlaganjem iscrpili smo najbitniju sadržinu onih ustanova, što ih naš gragjanski zakon ima

u pogledu miraza. Kako je miraz vrlo važno pitanje u životu svake porodice te kako je i u našeg naroda od vajkada običaj, da svojoj kćeri kod udaje daje prema svojim imovinskim prilikama primjereni miraz, biti će svakako od koristi poznavanje zakonskih ustanova, koje govore o tom predmetu. Potrebno je, da se kod odregjivanja miraza mjesni pučki običaji dovedu u sklad sa zakonskim ustanovama, jer se samo tako može izbjeći kobnim porodičnim razmiricama i nepotrebnim sudbenim parnicama.

Kako da se mi Hrvati ojačamo.

Od mjesta K. prema Z. jurio je brzovlak. U jednom odjelku (kupè-u) sjedjela su dva rodoljuba, I. Karlović i M. Papalić. Ja sam bio treći. Ja sam njih poznavao, ali oni mene nijesu.

Nakon kratkog vremena svrnuše razgovor i na naše domovinske prilike.

— Da, da, pravo imate, nije dobro. Kao da od dana u dan bivamo sve slabiji — reče rodoljub P.

— Jest. Sve sam mislio, da postajemo jači, a kad tamo, ne možemo se maknuti naprijed! Teškom boli moram da to priznam, — nastavi rodoljub K.

— Pa da vam pravo kažem, ja od novijega vremena ni o čemu drugomu i ne razmišljam, nego o tomu, kako da se jednom ipak ojačamo.

— Nema sumnje, da ovakvo razmišljanje svakome prijatelju narodnome mora da bude svakidanji kruh. A ja sam već o tom na čistu.

— Pak recite mi, što vi mislite?

I.

I. K.: Ja ću vam odmah reći. Prvo i prvo nužno je, da na svim stranama našega života zavlada u m j e r e n o s t, t r i j e z n o s t.

M. P.: Koga to mislite, kad kažete „na svim stranama našega života“.

I. K.: Sve nas: i seljaka, i radnika, i obrtnika, i gospodina, i muško i žensko, ne izuzevši ni sebe.

M. P.: Prema tomu, umjerenosti i trijeznosti kod nas ne bi bilo. Kakogod je to užasna pomisao, ipak ne ću da se usprotivim vašemu sudu.

I. K.: Na žalost, ne možete, kad biste i htjeli. Jer ne mislim samo na ono, na što se obično misli, kad se spomene „trijeznost“, nego i na mnoge druge stvari, gdje se treba držati mjere.

M. P.: Dakako, tako i ja shvaćam. No kad već o tom govorimo, svakako je potrebno, da svaku tu nevolju baš u lice pogledamo, da je upoznamo, pa da se s njome po'rvemo.

I. K.: Pa dobro. Ovakvi razgovori nikad ne škode. S toga ću vam ja odmah svoje reći. Meni naime najčešće dolazi na pamet ova pojava: gdje sve, upravo sve teži za što lagodnijim, za što ugodnijim životom.

M. P.: Osobito gospoda.

I. K.: Istina je, osobito gospoda, ali ne izuzimljem ni drugih. Sve gleda, da sad ovako, sad onako zadovolji svojoj želji. O obuzdavanju željâ, osim ako je upravo „pod moraš“, nema gotovo ni govora.

M. P.: Ovo je velika istina. Tko da danas ne će zadovoljiti svojoj želji, samo ako joj zadovoljiti može! Dapače, ako je na putu ova ili ona zapreka, sve se sile napregnu, da se ta zapreka odstrani i do svoga željenoga cilja dogje.

I. K.: Evo n. pr. naših gospogja! Skupocjena odijela, skupocjeni šeširi, — to njima mora da bude, često ne pitajući, da li to imućstvene prilike njihovih muževa dozvoljavaju i dali ih time ne tjeraju u prekomjerne dugove i na druge nedopuštene čine.

M. P.: Pa to ne biva samo kod gospogja, nego na mnogim mjestima i kod seljakinja, te gragjanskih žena. Tu se resi i kiti, pa makar se i zadnji novčić odnese Židovu, pa makar se za učinjeni dug prodade i njiva hraniteljica!

I. K.: Ne, ne, nema tu umjerenosti, nema tu trijeznosti. A kod muškaraca prevladava uživanje alkohola ili žestokih pića. Ni tu nema razlike izmegju gospodina i seljaka te radnika.

M. P.: Ne, doista nema. Ta kako bi si gospodin mogao i pomisliti koji dan, a da ne udovolji svojoj želji za „čašom“ vina ili kod kuće ili u gostioni ili

na jednom i na drugom mjestu. To mora biti. Uz to po mogućnosti i dobra jela, kavane, izleti, putovanja itd.

I. K.: A seljaci, radnici i obrtnici pune krčme osobito subotom na večer i po nedjeljama. Što znojem svoga lica tjednom zasluže, to često bezumno nedjeljom posve zatroše. —

M. P.: Uz tučnjave i bogomrske kletve. —

I. K.: I često uz bludne čine.

M. P.: O kako na žalost i toga sve više i više ima: i megju starijima i megju mlagjima, i opet megju gospodom i megju radnim svijetom!

I. K.: Ćudoredna suzdržljivost gine, pada.

M. P.: A time i obiteljski mir i društveni sklad.

I. K.: I jakost, i otporna sila našega naroda.

M. P.: Tako je. U jednu ruku iz toga svega nastaje siromaštvo, a u drugu ruku duševna mlitavost. A mi se spremamo da ovršimo veliku zadaću podizanja i oslobogjivanja svoga naroda!

I. K.: No ta se zadaća ne obavlja bez jake i snažne vojske; jake pak i snažne vojske, ili jakog naroda nema bez umjerenosti u svakom pogledu, a napose ga nema bez ćudorednosti.

M. P.: Nema sumnje, da je tako. Velike države i veliki narodi propadoše, kada im nestade ćudoredne sile.

I. K.: A mi, koji bismo morali biti to umjereniji, to ćudoredniji, što smo slabiji prema svome neprijatelju, ne ćemo da učimo iz ove nepobitne povjesne činjenice.

M. P.: A šta mislite, što bismo imali učiniti, da nam sav narod, da nam svi staleži postanu umjereni? Ja sa svoje strane mislim, da bi trebalo više ljubavi prema domovini.

I. K.: A ja sam pak došao do toga uvjerenja, da nam svima treba više žive, praktične vjere. Jer kako se čini, ljubavi prema domovini ne bi manjkalo, ali joj fali polje, gdje će da uzraste do zlatnoga ploda: baš tako kao da imaš dosta sjemenja ali nemaš dobre njive, gdje će ono proklijati i oploditi se. Čuvstva ljubavi javljaju se u srcu, ali jer je srce ujedno puno svakojakih neumjerenih želja a volja preslaba, da se

tim željama odupre, činit će čovjek ono, što je sasvim protivno domovinskoj ljubavi, i trošit će i osiromašivat će, griješit će i mlitavjet će, te će tako postati nesposoban da prema svome čuvstvu i radi za domovinu svoju.

M. P.: Vi dakle mislite, da će odanost prema vjeri moći tome doskočiti?

I. K.: Jest, samo odanost prema vjeri. O tomu me je iskustvo poučilo. Prije sam držao, da je ljubav prema domovini zbilja kadra čovjekom tako ravnati, da onako živi, kako je uvjeren, da će se jednom moći neprijatelju oduprijeti: da naime bude jaka, otporna duha ili volje i da ne osiromašuje sve više i više, — ali sada vidim, da sam se potpuno prevario. Jer, ponovo kažem, ne može se reći, da u nas Hrvata nema topioga domovinskog osjećaja ljubavi, pa ipak velika većina voli sebi ugagjati nego jačati se za domovinu, to jest biti umjeren ili žrtvovati se malo za tu inače tako ljubljenu domovinu. Tu dakle može samo živa vjera pomoći, koja ugledom Božjim zapovijeda umjereno i ćudoredno živjeti; pa tko ima doista živu vjeru, taj će Boga slušati, taj će živjeti umjereno i ćudoredno, taj će biti jak i tijelom i dušom oduprijeti se narodnome dušmaninu. Evo, to je moje uvjerenje.

M. P.: U to se čovjek mora doista duboko zamisliti. To su naime važne riječi. Ako je tako — a tko se može oteti tome, da nije tako! — onda teško, vrlo teško griješe oni, koji ruše ovu kulu sigurne narodne obrane!

I. K.: Da, teško griješe. Jer kad bi narod bio umjeren, onda bi bio u svakom pogledu jači.

II.

M. P.: Osobito g o s p o d a r s t v e n o.

I. K.: To se razumije; jer samo ovo nešto, što smo naveli kao neke primjere neumjerenosti, već pokazuje, koliko bi se pričuvalo, da se umjereno živi. Rastrošnost u odijevanju i u sličnim stvarima, neumjerenost u pilu, nećudorednost u životu, koja uz tjelesni i duševni porez često traži i porez novčani: uništi veliki dio narodnoga imutka, ako ne sav, uz mnoge druge mane, koje izlaze iz neumjerenosti, a kojih se niti ne taknusmo, kao što su lijenost, nemar, nered itd. Neumjerenost — rastrošnost, umjerenost — štednja. Razumnom štednjom moći će se takogjer narod ojačati.

M. P.: To je istina, — ali ja ipak mislim, da nam naš politički položaj ne da gospodarstveno se ojačati.

I. K.: Nema sumnje, da nas naš teški politički položaj priječi u svakom našem napretku a osobito u gospodarskom, tako te ne ćemo, dok to stanje traje, nipošto moći pravo napredovati — no zato ipak nije smjeti skrstiti ruke. I sami možemo nešto učiniti: bilo svaki pojedinac za sebe, bilo više nas u skupu, bilo pomoću našega sabora.

M. P.: Molim vas, dajte malo rastumačite, kako to mislite.

I. K.: Evo, kako. Svaki pojedinac za sebe mora ozbiljno uznastojati, da se gospodarski, da se uopće imućstveno ojača. A to će moći marljivo radeći, umjereno živući i razumno štedeći. Svaki, i koji ima nešto, i koji nema ništa, može tako raditi. Koji ništa nema, neka radom ruku svojih zaragjuje, dok ne zaradi toliko, da si kupi komad zemlje. Rada se nagje, samo treba dobre volje. A koji ima nešto, taj neka na tome radi, da to ponajprije uščuva, a onda da po mogućnosti malo po malo povećava. Nijedno jaje, nijedno pile, nijedna kap mlijeka, nijedno zrno, nijedna voćka ne smije po zlu proći. Sve treba dan na dan jedno uz drugo prilagati, mudro unovčivati, otplaćivati nužne državne daće, a ostalo, ma i najmanje, spremiti, da se napokon ovećom svoticom može gospodarstvo za jedan lakat pridignuti.

M. P.: Lako je to reći, ali je teško izvršivati. Tu stoji mnogo zapreka na putu.

I. K.: Ja znam, da nije lako, ali opet znam i to, da nije nemoguće. Najprije tu treba ponuke i poticaja od onih, koji to uvigjaju, da tako može i da tako mora biti. Evo učiteljâ, evo župnika, evo i kod općinskih i kod ostalih oblasti može se naći narodnih prijatelja, koji će narod za to bodriti. A osobito bi se to moglo dosta lako postići različitim udruživanjem,

tako da nijedna sitnica, nijedna svarca, koja se iz najmanjega gospodarstva može izvući, ne propadne. Bez takovih naime udruženja, pomoću kojih bi se mogle unovčiti sve prirodnine i sve gospodarske tvorine, ne bi smjela biti ne samo nijedna općina, nego niti jedna župa, dapače niti jedno oveće selo. Ja vam jamčim, da bismo se mi onda morali podići i ojačati.

M. P.: Pa zar ne radi na tom naše Gospodarsko društvo i Poljodjelska banka.

I. K.: Rade, rade, ali još je to sve daleko premalo. Sve bi to moralo biti jače, življe... To su još samo počeci, pa bi se u tom duhu samo još moralo snažnije nastaviti. Osobito bi se krepko morale osnivati seljačke udruge po Raifaisenovu sustavu, te ih onda valjano voditi.

M. P.: A za sabor mislite, zar ne, da bi imao korisne zakone stvarati?

I. K.: Svakako. Ako i nijesam prijatelj, da bude previše tih zakona, — ali najpotrebniji bi se svakako morali što prije stvoriti.

M. P.: Na koje zakone najprije mislite?

I. K.: Na zakon o zaduživanju. Kada naime pomislim na to, koliko li se naši seljaci zadužuju, onda me pograbi gotova drhtavica. Ima već slučajeva, gdje je u selu svaka pojedina kuća zadužena. A iza zaduživanja dolazi dražbovanje, seljak se mora seliti, a naseljuje se tugjinac. Hrvatska propada. Kako da se tome predusretne? Jedan način bio bi taj, da se stvori zakon, po kojem se odregjeni dio zemljišta kao što i nužno blago te orugje ne bi smjelo dražbovati. To bi se moglo učiniti. Onda bi i kojekakove banke te štedionice već pazile, koliko će zajma kome dati.

M. P.: A morao bi se stvoriti i zakon o iseljivanju te useljivanju.

I. K.: Bez dvojbe. Prvi sabor, koji će se sastati, morao bi o tom smjesta vijećati. Iseljivanjem opustjet će nam domovina, a useljivanjem dobit će nam domovina tugjinski značaj. Tome bi se moglo na put stati samo mudrim zakonom, i iseljivanje dopustiti samo u osobitoj i dokazanoj nuždi, a useljivanje učiniti što težim, što mučnijim.

M. P.: A moralo bi se nešto i za porez učiniti.

I. K.: Na žalost, ovdje su nam ruke svezane političkim lancem. A prvo, što bi se moralo u tom učiniti, bilo bi, da se porez na seljački posjed što više smanji a udari n. pr. na razne predmete za raskoš.

M. P.: To bi dobro bilo.

I. K.: Ujedno ne bi se nipošto smjelo zaboraviti na radnički te na obrtnički stalež. Radnicima bi se imalo podati sve, što ih god po pravednosti ide, e da se što lakše okuće i svaki za sebe da postane zdrava jedinica narodnoga opstanka. A obrtnike naše, koji su gotovo svi mali obrtnici, trebalo bi osloboditi od sile i nasilja velikih glavničara. Obrtom baviti smio bi se samo onaj, koga bi zato sposobnim proglasila obrtnička strukovna društva, koja bi se zato imala osnovati. Ujedno bi ta obrtnička strukovna društva imala osnivati zajedničke radione, koje bi namirivale sve potrebe velikoga tržišta. A da bi se i industrija imala podizati, da se nagje trošilac za poljodjelsku proizvodnju i da se mnoge prirodne sile i prirodno blago zgodno upotrebi u korist narodnoga gospodarstva, o tom ne treba ni govoriti.

M. P.: Jest, posve odobravam vaše riječi. Ovako svestrano i živo mòràli bismo upeti sve sile, ako hoćemo da se očuvamo i stečemo svoju narodnu slobodu.

III.

I. K.: I još je nešto za to osobito potrebno.

M. P.: Što to?

I. K.: Da nam narod bude prosviječen. Bez kulture ili prosvjete ne možemo se u današnjem vijeku naprijed micati.

M. P.: Pa ako postignemo ovo dvoje, što smo prije spomenuli, da nam naime narod postane umjeren i gospodarski jak, onda ćemo biti blizu i ovoga trećega cilja.

I. K.: Ja si to predočujem ovako: Ćudorednost osnovana na jakosti vjere temelj je a gospodarska snaga sredstvo je, da se sagradi zgrada prosvjete, u kojoj ćemo slobodno živjeti.

M. P.: Ovo je lijepa slika. No kod toga bih imao ovo reći. Puno se govori o kulturi ili prosvjeti, ali se često ne pita dosta, u čemu sve stoji kultura, ili što je kultura. Najprije mora biti svakome jasno, što hoćemo, a onda ćemo tek moći i postići ono, što hoćemo.

I. K.: To ste dobro rekli. „Kultura" je svakome na jeziku, a Bog zna, da li svako jasno znade, što je uistinu kultura. Mnogi je vrlo krivo shvaćaju. Prema zdravom shvaćanju, nastojati se dovinuti kulture znači: nastojati se dovinuti života, koji će biti dostojan čovjeka i s obzirom na tijelo i s obzirom na dušu.

M. P.: Tako je.

I. K.: S obzirom na tijelo radi se kulturno tada, kad se sve tako udešava, da se lijepo može uščuvati tjelesna čistoća i zdravlje. Ljudski dakle stanovi, ljudsko odijelo i hrana moraju biti prema tome uregjeni. Stanovi čisti i zračni, dvorište i sve potrebne gradnje na njemu treba da su uvijek u svom redu; isto tako i odijelo da je cijelo te ugodne vanjštine bez ikakove pretjeranosti; a hrana neka je tečna i dostatna za uzdržanje tjelesnih sila. Sve su to Božji darovi, koje čovjek uz dužni trud i mar svoj može postići.

M. P.: Pa ipak, koliko se protiv toga griješi u našega naroda!

I. K.: I koliko, i koliko! Niti stanovi, na nekim mjestima niti odijelo, a još manje hrana nije onakva, kakvu bi čovjek u najviše slučajeva doista mogao da ima.

M. P.: Ali tu je potrebno pouke.

I. K.: Dakako. Potrebno je poučiti naše ljude, kako je u tom pogledu u drugih naroda: kako su kako je u tom pogledu u drugih naroda: kako su gragjene kuće s razregjenim sobama; kakve su gospodarske gradnje i kakvi u njima strojevi, pomoću kojih mnogo uspješnije obragjuju svoja zemljišta te iz njih crpu ono, čime će se i bolje odjenuti i bolje nahraniti; treba ih poučiti, kako drugi narodi znadu hranu priregjivati, kako timare svoje blago, kako uregjuju vrt i njeguju povrće itd. Sve je to u svezi s time, da si mogu i tjelesni život prema darovima Božjim što ljepšim učiniti.

M. P.: No ja mislim, da će to sve još radije činiti, ako si i duh što više obogaćuju različitim korisnim znanjem.

I. K.: Jest, to je druga još svjetlija strana kulture ili prosvjete. U koliko je u čovjeku duh mnogo vredniji od tijela, u toliko ga treba i više njegovati i oplemenjivati svakom plemenitom naukom.

M. P.: A to bi bilo s obzirom na naš narod?

I. K.: Naš narod, kao što i svaki drugi narod treba da ponajprije zna, tko je i što je. Treba da zna svoj život tečajem mnogih stoljeća, i život te rad svojih sinova. Poznavajući svoj život bit će ponosan na nj, u koliko će u njemu naći junačkih i dobrih djela, pa će svakako željeti u tom i proslijediti, a u koliko će naći i slabijih strana, nastojat će, da takvih više ne bude.

M. P.: A osim toga trebalo bi ga upoznati s drugim narodima.

I. K.: Svakako, u koliko su ovi u dobru napredovali. Jer ne treba nikada smetnuti s uma, da nije sve zlato, što se iz tugjine sjaje. Zla je svuda, pa i megju stranim inače naprednijim narodima od našega; a često je toga zla i odviše. Kod nas pak mnogi naopako misle, da svaku tugju biljku moraju presaditi na naše tlo, ne pitajući, nije li ta biljka često i otrovna za naš narodni život.

M. P.: E doista, na to valja osobito paziti!

I. K.: Što je dakle dobra u tugjih naroda, to svakako valja priudešavati i za naš narod. Naš hrvatski narod morao se kroz stoljeća boriti protiv Turaka, dakako da onda nije smogao vremena, da se kulturno diže kao drugi narodi, koji su u to vrijeme mogli sami za sebe raditi. Stoga su oni u to vrijeme mnogo više sakupili znanja i umijenja a mi ih moramo sada stizavati.

M. P.: A toga ima veoma mnogo.

I. K.: Dà, mnogo. Mnogo je toga ljudski rod zamislio i ostvario; toliko, da ni školovani čovjek

kroz dugo vrijeme ne može svega naučiti, a još manje čovjek, koji ima posla s ralom i s alatom. No o tom se niti ne radi, da se svekoliko umijenje poda narodu. U poučavanju dvije su granice: ono što se može i ono što je potrebno, da narod bude doista prosvijećen. Poznavanje najvažnijih dogagjaja i najvećih ljudi iz svjetske povjesti; razumijevanje najznatnijih prirodnih pojava i sila te njihova upotrebljavanja za najnovija iznašašća n. pr. u prometu i tvorničkom poslu; zatim primjereno shvatanje i poznavanje najglavnijih, za narod podesnih tvorevina iz lijepih umjetnosti, pa onda razložno znanje vjerskih istina — eto u glavnom onoga, što bi narod učinilo kulturnim.

M. P.: Ali zato treba znojnoga rada i — knjiga.

I. K.: Razumije se, bez toga nema ništa. A ne može se reći, da se ništa ne radi. Radi se, radi, a najviše radi u tom pravcu naše društvo sv. Jeronima. Koliko je ono već knjiga od svoga početka razaslalo u narod, i to knjiga najrazličitije pouke!

M. P.: Samo bi bilo nužno, da se knjige toga društva šire na sve strane hrvatskoga naroda.

I. K.: Tako i jest, — samo što bi ipak u nekim krajevima moralo biti bolje. Vidio sam u „Danici“, da ima mjesta, gdje je vrlo malo članova, a moglo bi biti kud i kamo više.

M. P.: Po gotovu, kada bi se to moglo najlakše učiniti!

I. K.: Kako ne! Pomislite, pet knjiga za 1 K, ili 10 K za čitav život, pa čitav čivot dobiva po pet knjiga na godinu! Toga nema ni u većim bogatijim narodima.

M. P.: To nam samo može na čast služiti!

I. K.: Zato bi se moralo još više, daleko više raditi. Teško da ima čovjeka kod nas, koji ne bi mogao dati 1 K na godinu! A ako je gdjekojemu i nešto teže najedanput dati 10 K, onda bi naši školovani ljudi morali biti požrtvovniji i marniji. Ne mislim tu, da oni dadu, nego mislim to, da budu pripravni malo po malo kroz jednu godinu sabirati od pojedinaca omanje prinose, dok se ne skupi 10 K, pa onda

da ih pošalje društvenoj upravi. Pojedinac to ne bi osjetio, a ipak bi postao doživotnim članom. Nešto dakle samo više mara u naše gospode, pak bi bilo napretka i kulture.

M. P.: Ja mislim, ja se nadam, da u koliko gdjegdje i nije toga rodoljubnoga mara dosta bilo, da će ga odsada biti, jer se sve više i više osjeća, da se rodoljublje može samo činom a ne pukom riječju dokazati.

I. K.: Dao Bog!

* * *

U to se stade vlak zaustavljati i približavati kolodvoru grada Z. Kad se zaustavi, Karlović i Papalić uzeše svoje stvari i izigjoše iz vlaka.

A meni je bilo ugodno, što sam mogao slušati ovaki ozbiljan razgovor i u vlastitom se svome uvjerenju utvrditi, da se samo umjerenošću, ćudorednošću, osnovanom na živoj Kristovoj vjeri, zatim gospodarstvenom jakošću i prosvjetom možemo ojačati i dom si svoj slobodnim učiniti.

Zapamtio i zapisao *Drago Putniković.*

Pčelarske mrvice.

1. Bezmatak na pčelinjaku.

Košnica, u kojoj nema matice, zove se bezmatak. U takvoj košnici ginu pčele kao da imadu sušicu. To nam nije teško razumjeti, kad znamo, da su pčele životinjice vrlo kratkoga života, a matice, jedine matere mlagjemu naraštaju u košnici, nema. Osim toga pčele su u bezmatku i nehajne, kao da im nije do života ni do ičega drugoga. Zato se i ne brane, ako tugjice, to će reći pčele iz drugih košnica, navale u njihov dom, te im stanu otimati slatku ljetinu. Ako su tugjice iz domaćega pčelinjaka, onda to baš nije najveće zlo. Evo zašto: Kad tugjice stanu krasti bezmatak, onda im pomognu još i pčele iz bezmatka, pa kad košnicu okradu, presele se u košnicu, u koju su pomagale nositi muku. Tako se barem pčele iz bezmatka spasu. Ali pčelar ne smije da čeka na to, jer inače može zlo proći. Kad tugjice orobe bezmatak, navalit će i na druge košnice. Tako može pčelinjak za kratko ljuto stradati, napose ako ima na njemu više slabica. Da toga ne bude, treba bezmatku odmah pomoći ili ga odstraniti. Bezmatku se pomaže tako, da mu se dade druga matica ili da mu se dade saća s pčelinjim jajašcima, iz kojih će pčele same sebi izvesti maticu ili da se pčele iskucaju iz bezmatka i iz jednoga zdravoga pčelca, pa da im se košnice zamijene, kao što smo to opisali lane u „Poučnim razgovorima". Sve ovo nije lak posao u običnim pletenim košnicama, pa ga čovjeku, koji pčele posve dobro ne pozna, ne preporučujemo. Najbolje je vazda bezmatak spojiti sa susjednim pčelcem. Time se ništa ne gubi, nego se naprotiv mnogo dobiva. Pčelac, koji je dobio pčele iz

bezmatka, za kratko će silno ojačati, pa će dati jake i rane rojeve ili će, ako se ne roji, nanijeti meda dva puta više, nego li bi nanijela oba pčelca, da su ostali svaki za sebe. Kako se pčelci spajaju, opisali smo takogjer lane. Ali moramo priznati, da nam sve ono packanje, ako i jest dobro, ipak ne ide pravo u tek. Zato ćemo ovdje iznijeti nešto posve drugo, što je mnogo prirodnije i deset puta lakše.

Kad nagješ, da ti je koji pčelac na pčelinjaku bezmatak, uzmi ga pred večer, kad se pčele spremaju na počinak, pa ga iznesi pred pčelinjak i okreni ga na glavu. Kako si to načinio, vidjet ćeš odmah, da će pčele navaliti k stanicama s medom i odande sisati med. Tako čine pčele vazda, kad im prijeti kakva pogibao, kao da misle: E, morat ćemo iz košnice, pa nam valja uzeti brašnjenice na put. Za jedno četvrt sata pčele će se dobro nasisati meda. Sada pristupi ka košnici pa stani udarati po košnici dlanovima. Pčele će iz košnice poletjeti na mjesto, gdje im je dosada stajala košnica. Ali kad nagju, da im stana pregjašnjega na starom mjestu nema, počet će puzati k bližnjemu pčelcu i tugaljivo brujati kao da mole, ne bi li se njima beskućnicima dalo noćište u domu dobroga susjeda. Pčele koje mole mjesta u domu susjedovu, dolaze s poštenjem, a uz to nose sa sobom i tovar slatke hrane, koju su ponijele iz staroga doma svojega. Zato ih susjed rado i s veseljem prima. Megju pčelama iz raznih košnica dolazi samo onda do svagje i klanja, kad navale u tugju košnicu prazne i s nakanom da otimaju. Kad dolaze polako i pune slatke hrane, vazda se pozdravljaju kao dobro došli gostovi i braća. Zato će i pčele, što si ih ti iskucao iz bezmatne košnice, naći zaklona u bližnjega susjeda, pa si ih tako na najljepši način spojio.

2. Dim mjesto kucanja.

Kad hoćeš da od pčela u pletarama načiniš roj, da im uzmeš med ili da ih spojiš s drugim pčelama, moraš ih iz pregjašnjih njihovih košnica iskucati. Kako se najlakše iskucavaju pčele, opisali smo već pregjašnjih godina. Iskucavanje pčela iz košnica

nije težak posao ljeti, ali je to vrlo mučna stvar u proljeće i u jesen. Tada pčele sjede čvrsto u svojem klupku, pa za kucanje pčelarevo mare i ne mare. A i ljeti ima čovjek češće dosta kubure s iskucavanjem. Ako je saće u košnicama mlado, znade se izlomiti, med je porad velike vrućine vrlo židak, pa znade iz saća iscuriti i t. d. Zato je mnogo lakše pčele iz košnice tjerati dimom, nego li ih iskucavati.

Dimom se tjeraju pčele iz košnice ovako:

Košnica, iz koje želiš pčele istjerati, okrene se na glavu i metne u kakav škaf ili škrinjicu da čvrsto stoji. Ko nema pri ruci škafa ni škrinjice, neka košnicu obloži kamenjem ili neka zabije u zemlju tri klina kao tronošku, pa neka megju te klinove namjesti košnicu. Potom uzmi praznu košnicu i metni je na onu punu košnicu ali ne tako, da bi čitav rub gornje košnice pokrio čitav rub donje košnice, nego tako, da rub gornje košnice pokrije samo mali dio donje košnice.

Onda uzmi lulu, pa stani dimom goniti pčele iz donje košnice prema onoj strani, gdje gornja košnica sjedi na donjoj. Čim pčele oćute dim, pohitat će prema onoj strani, gdje se košnice sastaju, pa će odmah seliti iz donje u gornju. Kako matica sebe brižno čuva, bježi megju prvima ispred dima i popne se žurno u gornju košnicu. Za njom hite onda i druge. Tako čovjek istjera pčele iz košnice prije nego li se i nada. Samo valja paziti, da se prazna košnica metne na punu tako, da saće u donjoj košnici siječe gornju košnicu. Na taj način hrle pčele izmegju saća ravno u gornju košnicu.

Ako bi se pčele duboko zavukle u glavu od košnice, treba saće malo raskrenuti pa tako puhati dim u košnicu. Ako je košnica može biti vrlo duboka, treba uzeti kakvu cijev n. pr. od trske, bazga ili bundeve, pa na tu cijev puhati dim posve u glavu košnice.

3. Podmetanje pletara.

U mjestima, gdje se ne sije hajda niti ima druge kakve jesenske paše, ne valja puštati da se pčele roje

u srpnju i u kolovozu. Od takvih rojeva nema koristi, jer obično ni saća ne izgrade, a kamo li da bi šta meda unijeli. Osim toga i starice, iz kojih takvi rojevi izlaze, previše oslabe, pa ni od njih nikakve koristi. Naprotiv ako se pčelci prekasnim rojenjem rascijepaju, ne nanose ni starice ni rojevi dosta zimine, pa u zimi pogiba i jedno i drugo na žalost i štetu pčelarevu. Da toga ne bude, valja jake pčelce, koji se ne izroje najkasnije do konca lipnja, podmetati.

Pita se samo, kada i kako se pčelci podmeću?

Pčelac se ne smije podmetati, dok nije tako jak, da sjedi na daski, što je ispod košnice. Ako se podmetne pčelac prije nego li ispuni svu košnicu, onda se previše množe ličinke voštanoga moljca ili trlca, pa se košnica meće u pogibao, da nastrada, ako pčelar marljivo ne mete tu gamad ispod nje. Podmetati ne valja košnice ni onda, kad je već pčelac posve spreman da se roji; a to je onda, kad su već matičnjaci izgragjeni i zadjelani ili će to naskoro biti. U tom će se slučaju pčele rojiti, makar im se košnica ne znam koliko proširila. Potom valja podmetati jake pčelce, koji se još nijesu pripravili za rojenje i to u ono doba godine, kad bi nam prema pčelinjoj paši, što je u našem kraju, rojevi bili više od štete nego li od koristi.

A kako da košnicu podmetnemo? Ja sam to prije više godina, ne imajući nigdje prilike da vidim, kako se košnice podmeću, načinio ovako: Skovao sam škrinjicu od četiri daske, na njoj s donje strane načinio leto za izlaz i ulaz pčelama, a na gornju sam stranu pribio dasku, da se na njoj mogla lijepo smjestiti košnica. U sredini daske ostavio sam rupu veliku kao dlan, da se košnica tako spoji sa škrinjicom. Pčela je bilo u toj košnici sila, a ipak nijesu sagradile saća ni toliko, koliko bi bilo dosta, da oko natruniš. Zašto? Kasnije sam se osvjedočio, da pčele grade u podmetu rado samo onda, ako mogu novu gradnju vezati na staru. Zato moraju podmeti za košnice biti uregjeni tako, da rub od košnice sjedne na rub od podmeta. Potom je onaj podmet najbolji, koji je upravo kao košnica, pod koju se meće. Takvi su

podmeti obodi od slame tri, četiri prsta visoki, spleteni upravo kao i košnica. Ko nema takvih oboda, neka uzme obod od sita ili od rešeta, pa ga neka stisne tako, da košnica na nj lijepo sjedne. Kome bi bilo teško i do toga doći, neka načini škrinjicu od četiri daske, ali neka ne pribija na nju daske kao što nekoć ja, nego neka sa svake strane škrinjice uz gornji rub pribije toliki komad daske ili letve, da može na to lijepo smjestiti košnicu. Po sredini ima potom sva škrinjica ostati šuplja. Uradi li se tako, pčele će za dobre paše do koji dan izvesti saće u podmetu. Po tom će se saću raširiti leglo, a u saće, što je više prema glavi košnice, pčele će kupiti med. Ako pčelar opazi, da pčelama ni taj podmet ne dostaje, podmetnut će im još drugi pa i treći i četvrti, ako ima dosta paše. Da će takav pčelac biti u jesen velika radost pčelareva, ne treba spominjati.

4. Trutovsko saće u pletarama.

Kako matice, kad se jednoć oplode, ostaju plodne svega svoga života, to trutova u košnici, gdje ima dobra matica, ne treba. Trutovi su potrebni samo za to, da se oplode mlade matice. A da se oplodi nekoliko mladih matica, što ih ima pčelar na pčelinjaku, nije ni izdaleka potrebna onolika sila trutova, koliko ih zna biti u običnim pletarama. Ako imamo na pameti, čemu su trutovi, pa ako promislimo, da trut jede tri puta više nego li pčela radilica i to najbolje hrane, onda nam nije teško razumjeti, da valjan pčelar mora nastojati, da mu po košnicama bude što manje trutova.

Ali kako stati na put, da se trutovi ne množe? Mi znamo, da matica u radiličko saće nese jajašca, iz kojih izlaze radilice, a u trutovsko saće jajašca, iz kojih izlaze trutovi. Što je potom manje trutovskoga saća u kojoj košnici, to će biti i manje trutova. Što nam je dakle prema tome činiti? Izrezivati trutovsko saće, pa ostaviti pčelama da drugo grade, ne koristi ništa. Koliko ga izrežeš, toliko će ga pčele na novo sagraditi. Što dakle? Najbolje je ovo: Izreži trutovsko saće iz košnice, pa umetni upravo toliki

komad pčelinjega saća na mjesto, gdje si trutovsko izrezao. Da ti taj umetnuti komad u košnici ostane, kako si ga umetnuo, metni pod njega prut, s jedne i s druge strane zaoštren, koji seže od jednoga kraja košnice do drugoga, pa ga zabodi s jedne i s druge strane u rub od košnice. Tako će taj prut držati onaj umetnuti komad u košnici, a pčele će ga za kratko slijepiti sa saćem, od kojega si odrezao trutovsko saće. Poslije možeš onaj prut odstraniti.

Taj se posao najlakše izvršuje u jesen, kad se iz drugih košnica vadi med. Tada ima čovjek dosta pčelinjega saća, a u košnicama nema legla, na koje bi morao kod izrezivanja trutovskoga saća paziti. Osim toga pčele su u jesen mirnije i manje ih ima u košnici, pa se takvi poslovi lakše izvršuju.

U svim košnicama, koje ostavljaš za sjeme ili prijesad, izrezuj trutovsko saće, pa umjesto njega umeći radiličko!

V. Č.

Pomoć mucavoj djeci.

Roditelji, koji imadu mucavo dijete, obično s njime krivo postupaju, pa od zla načine još gore. U mjesto da se mucanje umanjuje, ono se povećava.

Sa ovo nekoliko redaka želim uputiti roditelje, kako treba s mucavom djecom kod kuće postupati. Ovo je tim potrebitije, što kod nas imade dosta i takovih roditelja, koji misle, da se mucanje uopće ne može odstraniti. Imade opet takovih roditelja, koji se bezbrižno tješe time, da će mucanje onako samo od sebe prestati, čim dijete stane polaziti školu. Ovo potonje — kako iskustvo pokazuje — rijetko se desi, a običnije se dogagja, da mucanje ostaje, šta više, da se ono još i povećava.

Ako je ikako moguće, neka roditelji uz pomoć liječnika i domaćeg učitelja — ako je tome vješt — nastoje, da se dijete mucanja riješi svakako još prije, nego će polaziti školu. To je vrlo shodno s mnogo razloga. Ako pak to ne bi bilo ma s kojih razloga moguće, neka roditelji za vrijeme velikih školskih praznika povjere mucavo dijete kojem liječniku ili vještom za to učitelju, koji će shodnim vježbama u disanju, i odregjenim vježbama u govoru mucanje odstranjivati — prema poznatom načelu: Odstrani uzroke, pa će nestati i posljedica. Ako te vježbe ne bi svršile za vrijeme školskih praznika, neka bi liječnik ili učitelj te vježbe, kojima se mucanje odstranjuje, uzimao i pod školskom godinom, razumijeva se, svakako izvan školske obuke, pod kojom takovim vježbama u samoj školi megju ostalom djecom nije i nikako ne može biti mjesta.

Hoće li uopće te vježbe dulje ili kraće vrijeme trajati, ovisi o mnogo raznih preduvjeta. Ali i roditelji mogu mnogo doprinijeti tomu, da se njihovo dijete brže i lakše riješi mucanja, ako s takovim djetetom postupaju onako kako to treba. Upravo zato sam i napisao ovo nekoliko redaka — ne bi li roditelji manje griješili u pustupanju s mucavom djecom.

Pamtite dakle dobro slijedeće:

1. Roditelji moraju mucavom djetetu posvetiti osobitu pomnju i pažnju. Roditelji moraju znati, da s takovim djetetom valja postupati kao s boležljivim djetetom.

2. Roditelji treba da mucavo dijete čuvaju od duševnog i tjelesnog velikog naprezanja, kao i od nenadana straha ili trajna zastrašivanja.

3. Hrana i način života mora da odgovara zdravlju djeteta.

Naročito treba paziti: a) da se dijete hrani krjepkom hranom; b) da bude umjereno u jelu i pilu, i da se čuva žestokih pića; c) da mnogo spava, i da s večera ide rano u krevet; d) da dijete bude vazda čisto; e) da se pere i kupa u hladnoj vodi; — ne prestudenoj; f) da se mnogo kreće po čistom zraku, ali da se čuva prehlade; g) da stanuje u svijetlom, sunčanom i suhom stanu. U vlažnom i nezdravom stanu neka mucavo dijete nikako ne stanuje; h) da se dijete brižno čuva od bolesti u opće, a napose od onih, na koje po svojoj naravi naginje.

4. Roditelji ne smiju dozvoliti, da se tko djetetu radi njegove pogrješke ruga ili da ga draži, pa ni za šalu. Samo ljudi bez srca, bez znanja i pameti mogu se tako daleko zaboraviti, da se izrugivaju mucavcu. A baš tu se dosta griješi.

5. Roditelji neka upućuju dijete na mir, neka mu ne dadu govoriti, dok je uzrujano. Prije nego će dijete na pitanje odgovarati, neka se priučava duboko udahnuti. Dijete neka svaki put pokuša tihanije i dubljim glasom izreći, što malo prije nije moglo da izgovori običnim svojim govorom.

*

6. Roditelji moraju odlučno zahtijevati od djeteta, da točno i savjesno obavlja sve što je dužno činiti. Dakako da od uvigjavnosti roditelja ovisi, da dijete nikada ne opterete sa previše ili preteških posala.

7. Kada god dijete što moli, traži, pita, ili pripovijeda, neka roditelji traže od njega da to izgovara posve mirno, najprije tihanije, a zatim sve to jačim i običnijim glasom.

Molbe djeteta neka roditelji uvažuju prema tomu, kako je dijete prema mogućnosti pravilno izgovaralo svoju želju.

8. Kada se mucavo dijete priviklo da pazi na što ljepši izgovor govoreći u obitelji i megju braćom, valja ga nutkati, da svoju govornu vještinu okuša i pred susjedom, ili strancem, kada takav dogje u kuću; ili u dućanu kad ide što kupovati, ili šta slično.

9. Ako dijete polazi školu, neka mu se dozvoli, da može gdjekad i pred drugima čitati iz svoje knjige. Takove pokuse neka roditelji dozvole onda, kad su se uvjerili, da je dijete već prije pred njima tim čitanjem uspjelo.

10. Čim roditelji opaze kakav napredak u izgovaranju, treba da to veselim licem djetetu i priznadu, a neka umah ne kore i ne viču na dijete, ako ono kada što slučajno lošije izgovori. Neka dijete slobodno na licu roditelja čita njihovu žalost, ali od vikanja ili možebiti još goreg postupanja neka se čuvaju kao od žive vatre.

11. Ako dijete polazi u tečaj za odstranjivanje mucanja, ili se vježba kod kojeg liječnika ili učitelja, neka roditelji što češće dolaze k dotičnom liječniku ili učitelju, i neka nastoje što točnije vršiti naloge, koje će im on davati u pogledu mucava djeteta.

Pošto uspjeh liječenja i odstranjivanja mucanja u velike ovisi od pouzdanja i povjerenja, koje mucavo dijete goji spram osobe onog učitelja ili liječnika, koji se s njime bavi, to je vrlo nužno, da roditelji znadu i umiju to povjerenje u srcu djeteta uzbuditi i danomice sve to više jačati.

Tome naprotiv ne smije se djetetu nikad utuvljivati, kao da ono ne će moći lijepo govoriti, da je to nemoguće, i slične stvari.

12. Mucavo dijete imade se držati nekih pravila, ako hoće da svoj govor trajno ispravi. Ta pravila treba da češće pročita, i da se po njima ravna.

Pravila za govor glase ovako:

a) Govoriti moram polagano i mirno, i to slog po slog, riječ po riječ, rečenicu za rečenicom. b) Prije nego što ću govoriti, moram razmisliti: što ću kazati, i kako riječi izgovarati. c) Ne valja govoriti preglasno, a niti opet pretihano. d) Kada govorim, onda stojim ili sjedim, i to lijepo mirno, uspravno, a ne ukočeno niti prisiljeno. e) Prije nego komu što odgovaram, ili želim što pripovijedati, treba da udahnem zraka kratko i duboko, tako, da budu prsa puna zraka. f) Dok govorim, moram štediti s izdahom zraka, i ne trošiti ga uzalud. Čim osjećam da mi u prsima ponestaje zraka, moram ga opet udahnuti, jer bez zraka ne ima ni glasa. g) Samoglase moram izrazito izgovarati, a to se može samo onda, ako znadem valjano namjestiti usta i jezik za svaki samoglas. Kod samoglasa „a“ moram usta lijepo otvoriti i to onako, kao da bi htio pjevati „a“. Kod „o“ moram usta zaokružiti. Kod „u“ valja usta stegnuti u šilj. Kod „e“ treba usta natrag stegnuti. Kod „i“ još više natrag stegnuti. (Ove se vježbe uzimlju sa ogledalom u ruci, da se tim lakše zapamte valjani položaji za svaki samoglas). h) Kod govora moram više zraka trošiti na samoglase, nego na suglase. i) Ako u govoru zapinjem ili teško izgovaram, moram glas sniziti i nešto dublje govoriti nego obično. Ako mi govor još zapinje, onda treba govoriti sve tiše i tiše, dok mi napokon ne uspije lijepo izgovoriti ono što sam želio kazati. Kod vježbanja moram nevaljalo izgovorene rečenice opetovati, i to najprije posve tihano, a zatim sve jačim i jačim glasom. k) Ako u govoru koja riječ počinje samoglasom, moram taj samoglas što polaganije i dublje izgovoriti. l) Sve riječi u jednoj rečenici, ako

je malena, valja nastojati, da izgovorim jednim izdahom. Ako je rečenica odulja, pa je ne mogu jednim izdahom izgovoriti, onda ju moram shodno razdijeliti u dva ili više izdaha. m) U svakoj rečenici moram prvi samoglas, koji mi u prvoj riječi dolazi, malko otegnuti i naglasiti. n) Kada koja riječ svršava istim suglasom, kojim slijedeća riječ počinje, dovoljno je taj suglasnik samo jedanput izgovoriti. N. pr.: Kopamotikom. Štapomašem. Dobaradnik. Filipili itd.

Ova pravila, ako dijete ide u školu, neka si prepiše, da ih vazda ima sa sobom.

Dakako, da sa ovo nekoliko riječi nije sve rečeno, kako da se pomogne mucavom djetetu. No za prijeku potrebu bit će i ovo malo bolje nego ništa.

Roditelje takove djece upozorujem da će doskora izaći knjiga u hrvatskom jeziku, u kojoj će biti pobliže opisano, što je mucanje i kako se ono odstranjuje. U toj će knjizi biti potanje opisano što sve treba poduzeti, da se mucanje odstrani.

Napisao *Josip Medved.*

Hoćemo li u Ameriku?

Hoćemo li u Ameriku? Tako se svaki dan pitalo nekoliko susjeda, primiv mnogobrojna pisma nekog agenta iz Švajcarske, koji im se ponudio za prevoz do Amerike. U pismu govorio je taj agent našim ljudima, da će u Americi dobiti odmah posla i plaće najmanje 7 do 8 kruna na dan, da će se tamo fino moći hraniti, gradski oblačiti itd.

„E, braćo, kraj našeg zla to onda vrijedi poći onamo", govorio je Markov sin Jure, koji je još u školi čuo pripovijedati, kada je učitelj pričao o marljivim ljudima, kako je ovaj pa onaj prosti radnik u Americi postao milijunašem. To mu se čvrsto zasadilo u pamet i uvijek je sanjao o toj sretnoj zemlji, gdje ljudi od prosta radnika postaju milijunaši. Još življe sjetio se je učiteljeva pripovijedanja sada, kada je točno na svoje ime, čemu se je on najviše čudio — primio pismo toga agenta iz Švajcarske. I premda je bio jedinac sin, sve je življe težio, da i on pokuša sreću u Americi, a može, jer je prost od vojništva. Istina, žao mu je bilo ostaviti oca si, majku i sestru, rodnu si kuću, ono par komada blaga, polje i livadu, svoje selo, mnoge prijatelje u njemu, s kojima je mladovao, ali mislio je i govorio svima: „Od 8 kruna na dan možemo svi živjeti, a ovako tu samo životarimo".

„Tako je, tako! Pravo govori Jure", čulo se sve više glasova onih, kojima se takogjer vrzle misli po glavi, da se oslobode seljačkog zobunca i navuku na se „crno" odijelo kao „gospoda u gradu" i sve si ljepše zamišljali, kako će brojiti tolike novce u svojim rukama i onda doći kući, pa biti gazde prvoga reda!

Tako nekoliko dana razgovora i eto ti čitave uzbune u selu. Htio poći jedan s drugim. Više njih oženitih govorili ženi si: „Ti pazi samo na kuću i radi sa starima koliko možeš, da nam ne propadne što imamo, a ja ću, ako Bog dade, pomagati Vas novcem iz Amerike."

Bilo je plača i naricanja, ali i one, koji su naumili poći u Ameriku i one, koji su imali ostati kod kuće, sve je zahvatila neka osobita nada, kako će im Amerika donesti sreću. Iz njihova kraja nije ih još mnogo pošlo u Ameriku, a iz samoga njihova sela otputio se je u nju tek jedan pred koju godinu, pa svijet nije pravo znao, kako su drugi prošli, koliko zlo, a koliko dobro. Ali Židov trgovac u selu pričao im, kako je narodu na drugim stranama, otkuda ljudi više polaze Ameriku, mnogo bolje, nego mu je prije bilo. Sada, da grade zidane kuće, kupuju zemljišta, bolje se hrane, otplaćuju dugove i uvijek dolazi novaca. Tako Židov dan na dan snubio.

„Eto pošli bi i mi, ali ne imamo novaca, a treba tu mnogo!" govorili ljudi Židovu. „Ma čekajte ljudi, za to je lahko. Mi živimo skupa, ja sam Vaš prijatelj, pa ću Vam ja pomoći za novac."

I bili su svi veseli. Rado su Židovu obećali vratiti za pol godine četiri sto kruna za tri sto, koje će im on posuditi. Ocevi, žene, braća svi su rado pristali, da potpišu zajedno sa svojim „Amerikancima" obveznice, a Židov smislio otići u jednu banku, gdje će si na svoje ime izvaditi par tisuća kruna sa 7% kamata i veselio se, kako će on s tim novcem učiniti krasan posao. Da bude posve siguran, on će sve obveznice dati uknjižiti. Tko ne će platiti, tomu će kuća na pazar! Osim toga platit će mu agent iz Švajcarske za svakoga putnika po glavi 10 kruna nagrade.

I Židov si je zadovoljno tro ruke . . . . . .

Ali u to pročuje se, da se je iz drugog jednog sela iste općine vratio kući iz Amerike Mate Novoselac, kojega su svi još za mladih mu dana poštovali kao vrlo razborita i čestita čovjeka. Bio Novoselac već i 2 godine općinski odbornik i narod bi ga bio izabrao sigurno i načelnikom, ali tad ga snagje nesreća od vatre, koja mu proždre sve blago, izrani staru mater i on zapade u veliku nevolju. Gospodarstvo mu se zaduži i on smisli poći u Ameriku, gdje će — bude li sreće — raditi dok ne prikupi, koliko je izgubio s vatrom, doktorima i bolnicom.

Zdrav i krjepak je otišao i poslije 5 godina evo ga natrag. Kad to čuo Markov Jure, bistar po pameti, otputi se jednog dana znancu i prijatelju si Mati, da se u njega o svemu raspita, a kad Mato sve čuo i razumio, što mu susjedi kane, obeća za par dana, dok se malo oporavi i uredi, obaći ih u njihovomu selu, da im svima ispriča, što je vrijedno i potrebno znati onomu, koji misli na Ameriku. Za sada im je samo po Juri poručio, neka nijedan ne potpisuje Židovu obveznice i ne posudi od njega novaca, dok njega ne saslušaju.

To je vrijedilo i došlo baš u pravi čas, jer upravo je Židov htio podijeliti iz banke donesene novce i dati ljudima na potpis obveznice, a već su mu od agenta iz Švajcarske stigli i razni papiri za putovanje.

Za koji dan evo ti u istinu Mate Novoselca u njihovo selo. Ljudi se skupiše, a on im stade pričati.

„Susjedi dragi, zlo činite, kad ovako lahko povjerovaste tomu agentu iz Švajcarske. On je, vidite, našao u Vašemu Židovu svoga pomagača, da Vas što više nasnubi u svoju agenciju i tamo vas oguli i onda kao robu proda na kakav god brod, na kojemu ćete se za skupe novce dugo voziti i zlo živjeti. Ovakovih zlih ljudi, kakav je Vaš Židov, imade žalibože po cijeloj našoj hrvatskoj zemlji, koji za Judin groš šalju raznim agentima za Ameriku imena naših mlagjih ljudi, i ovi, da ni sami ne znadu kako, dobe posve točno na svoje ime, selo i kućni broj svaki čas pisma od tih agenata, koji svakoga snube, da dogje k njima, a oni će ga tobože sigurno i dobro otpremiti u Ameriku.

Tako ste i Vi dobili pisma i čudite se, kako je taj agent iz Švajcarske za Vas znao. Nije on, već Vaš Židov, koji je s tim agentima u svezi. Pazite,

ljudi, ovaj Vas Židov hoće za svoju korist uvaliti u veliko zlo. On od Vas traži, da mu za 6 mjeseci platite 400 kruna za 300 i uknjižit će Vam se na grunte. Može se lako dogoditi, da koji od Vas ne će moći za pol godine poslati toliko novaca i Židov će Vam sjesti za vrat tužbom, a time će Vam nagomilati silne troškove i sve više Vas opterećivati. Onda ćete se dugo morati mučiti, dok se riješite toga tereta. No može Vam se dogoditi i koje takovo zlo, da ne ćete moći uopće ništa imati od puta u Ameriku, a onda će Vam Židov biti gazda na gruntu.

Kakovo Vas sve zlo može snaći, kazat ću Vam malo kasnije, a sada ću Vam reći ovo:

Gdje god narod ovisi o gulikožama, to mu Amerika ništa ne pomaže, jer će mu gulikože pobrati muku njegovu. Naš svijet lako vjeruje i Židov si misli ovako: Vi ćete svojim kućama slati novaca, a on će slatkim riječima mamiti k sebi i muško i žensko, da što više potroši u njegovom dućanu i krčmi.

Tako Vam to ide po mnogim mjestima i Amerika nije tu narodu ništa pomogla, već ga je uvalila u još veće zlo, jer uz siromaštvo, kojega se narod nije riješio, došla je i pokvarenost, koja Vam je stoput gora od siromaštva.

Pazite ljudi, što ću Vam reći: Novac Vam samo onda vrijedi, kad ste sigurni, da će se s njim dobro gospodariti.

Najbolji način, kako ćete se osigurati proti gulikožama i lihvarima jest taj, da si i Vi ustrojite jednu hrvatsku seljačku zadrugu, kako ju imademo mi u mojem selu, a hvala Bogu, ima tih zadruga već i u kojih 300 općina po hrvatskoj našoj zemlji.

U takovoj zadruzi svi zajedno jamčite jedan za drugoga. Pošteni i vješti ljudi megju Vama vode zadrugu, a od centrale u Zagrebu dobit ćete novaca. Zadruga Vaša znat će, kome od Vas i u koju svrhu treba novaca, pa će Vam ih posuditi. Novac, koji ćete si kroz zadrugu svoju pribavit, stojat će Vas 10 puta manje, nego novac, što Vam ga Židov ili drugi koji lihvar nugja. A oni, koji će od Vas biti u

Americi, moći će se lijepo osloniti na zadrugu, poslati će svoje prištednje na nju, a ona će po Vašoj uputi davati taj novac Vašim domarima i paziti, je li se on pametno ili zlo troši.

Takva zadruga vrijedi zlata, jer ona u svemu s jeftinim novcem pomaže svoje članove i tu jedan na drugoga pazi, kako pojedini član gospodari.

Za Vas pak, koji mislite na Ameriku, važno je da znadete još i to, da su ove naše seljačke zadruge dobile sada i to pravo, da one, a ne više samo židovski i tugjinski agenti, vode posao oko otpremanja naših ljudi u daleki svijet za poslom. Sada se više ne trebate oslanjati na tugje agente i dati se zavagjati njihovim pismima.

Taj posao otpremanja stoji u Zagrebu, i zove se „Putnik“, a vodi ga naša zadružna centrala, ali svaka zadruga imade o cijelom tom poslu točne upute i ako ćete imati i Vi ovdje svoju zadrugu, ili ako se pridružite k onoj u mojem selu, moći ćete od zadruge posuditi jeftino novac za put i ovdje se odmah predbilježiti za kartu na brodu ako se koji ne da odvratiti od toga puta. A kad dogjete u Zagreb, brinut će se za Vas Vaši, a ne tugji ljudi, koji misle samo na to, kako će Vas što više izvarati i oguliti“.

Tako je pošteni Novoselac ljudima lijepo govorio i tu malo stane, a na narodu, koji ga je slušao, vidjelo se, kako ga dirnuše te bratske i pametne riječi.

Tišinu prekinu Markov sin Jure ovim govorom: „Draga braćo! Iz govora vrijednoga nam susjeda Novoselca, koji je već prošao tolikim svijetom, mogli smo mnogo naučiti, a najvažnije je to, da se i sirotinja može pomoći i pomalo izbaviti svoga zla, kad dogje na pravi put. Jedan sam ne može ništa, jer ne vrijedi puno, ali kad ih se više složi i svaki bar malo što posjeduje, onda zajedno vrijede mnogo.

Nama ide danas tako zlo zato, jer smo mnogi u rukama lihvara i jer se jedan za drugog ne brinemo. U zadruzi, o kojoj govori brat Mato, riješit ćemo se po malo tih lihvara i više ćemo se jedan za drugoga starati, da pametno gospodarimo.

Nismo mi siromašni po zemlji, u kojoj živimo, već po tome, što smo zaostali za drugima. A veliko je zlo i to, što cijeli naš narod nije pod jednom vladom, već nam je naša hrvatska zemlja rastepena pod više vlada, a najveće je zlo to, što naš narod nije nigdje samostalan, već tugje vlade, izvan naše zemlje, gospodare s našim novcem. Zato od našega novca, koji dolazi od naših poreza i daća, ne imamo u našoj zemlji svega onoga, što bi nam trebalo. Zato ne imamo dosta škola ni željeznica, ni cesta. Zato ne ima prometa ni poduzeća, gdje bi narod mogao zaslužiti.

No uza sve to, braćo, moram se upravo pokajati, što sam i ja tako nepromišljeno htio otići u Ameriku, iz koje se moguće ne bi više vratio. Budimo mi razumni i marljivi ljudi ovdje, pa ćemo i tu bolje živjeti. Oslonimo se za naš domaći život jedan na drugoga, da si uz zajedničko jamstvo pribavimo jeftinih novaca, gospodarimo pametno s tim novcem i pravedni će Bog blagosloviti naš novi život.

Uz to pak vodimo brigu, da se uz drugi probugjeni narod i mi nagjemo na pravom mjestu u obrani prava naše zemlje i u borbi za njezinu slobodu, pa će tako i naša domovina postati bogata i napredna, kako je Amerika i druge slobodne zemlje.

Ova je zemlja naša majka domovina, a od nas ne bi bilo sinovski ni muški, da idemo raditi u tugju zemlju i za tugjega gospodara, dok nismo pametnim načinom i na pravom putu, kako nam ga tumači brat Novoselac, pokušali u svojoj domovini i pod svojim očinskim krovom doći do boljega".

Riječi su Jurine pale na plodno tlo. Pošteni taj narod, koji se okupio oko obojice govornika, složno prihvati:

„Ajde, dragi susjede Novoselče, donesi nam pravila i pisma za hrvatsku seljačku zadrugu, pa ćemo si ju i mi osnovati".

„Hoću, susjedi dragi, ali mi pustite, da se povratimo još malo k Americi, o kojoj smo počeli. Vama će još dolaziti pisma od tugjih agenata, koji će Vas mamiti na put u Ameriku.

Ali pazite, braćo: Tko god Vam previše obećaje i puno Vam se ulaguje, taj Vam misli na prevaru, jer gdje je mnogo riječi, tu je obično malo istine.

Tako Vam je i s cijelom tom Amerikom. O njoj se puno govori, jer imade mnogo onih, koji se hoće obogatiti sa prevažanjem sirotinje, koja kruha traži. A nije Vam ta zemlja za svakoga i mnogi bi sretniji bio, da nije nikada čuo za Ameriku. Danas Vam je i tamo već toliko svijeta, da Vam Amerikanci ne puštaju više svakoga k sebi. Ne pazi se sada više samo na to, da je čovjek zdrav i jak, već mora pokazati, da je i pameću svojom razvijen. Prije nego čovjeka puste sada u Ameriku, ispituju ga činovnici od doseljeničke oblasti razne stvari, pa ako ne znaš brzo i pravo odgovoriti, stave te na stran kao neznalicu (bedaka, tokmaka) i prvim parobrodom vrate te natrag kući kao i svakog kržljavca, a onda je sav trošak bačen u vodu.

Ako si pak sretno pušten u zemlju, onda istom za mnogoga dolaze razne kušnje i neprilike. Ti si došao u mjesto, gdje si čuo, ili ti je koji susjed pisao, da imade posla, a kad si onamo stigao, našao si sve bez posla, jer je nastao štrajk radnika proti gospodaru, ili je tvornica propala. Sad hajde traži dalje posla. I progju tako više puta tjedni i tjedni, da posla ne dobiš.

Često se dogodi, da je za posao zlo po čitavoj zemlji i ako si u takovo vrijeme došao u Ameriku, onda je to za mnogoga, koji ne ima novaca, prava nesreća. Onda nije druge, već bježi jednom bližemu konzulatu naše države, da ti posude novaca za povratak kući. Tako je bilo nedavno, pa su stotine njih pomoću konzulata pobjegli kući, a sada moraju ovdje natrag vraćati, što su tamo od konzulata dobili.

Mora se dakle dobro paziti, kada se ide u Ameriku i u koji kraj.

Inače se u Americi dade zaslužiti i, tko je pametan, taj će si za par godina prištediti lijepu svoticu. Čovjek ne smije svake 2—3 godine putovati kući, niti po Americi, jer mu onda svu zaslužbu izjede pu-

tovanje, već neka tamo radi 5—6 godina, a onda neka pogje kući i tu se primi posla.

Ali u Americi Vam ne vrijedi samo pamet, već i sreća, jer nigdje na svijetu ne ima Vam toliko nesreća kao u toj zemlji. Tamo svaki poduzetnik gleda samo na to, da brzo obogati. Mnogo se i brzo radi, a na ljudski život se ne pazi, jer na mjesto jednog ubijenog jagmi ih se odmah drugih deset.

Zato ćeš u Americi dobro proći samo onda, ako si imao posla, ako si razumno živio i štedio i ako te nije stigla kod posla koja nesreća. Zato neka svatko sto puta prije promisli, nego što će krenuti iz doma svoga. Glavno je pravilo: Ne idi! No ako ko misli, da upravo mora ići, onda mudro!

A još je jedno veliko zlo. Kad se naši ljudi tamo nauče na to, da svaki dan jedu meso i piju pivo, onda Vam mnogi prezre svoj očinski dom, gdje se je hranio krumpirom, zeljem i žgancima. Onda Vam on misli samo na sebe, zaboravi sina, oca i mater, mnogi i na ženu i djecu, pa mu se ne da doći kući, ili ako dogje, njemu je teško tu opet ići na negdašnji gospodarski posao.

I za takove bi bolje bilo, da nisu nikada čuli za Ameriku. Tamo će cijeli život mnogo teže raditi, a kući nisu ništa pomogli. Mučili su se za tugju korist, umrijet će većinom kao tugji sluge na tugjemu tlu.

Zato koji bi od Vas pošao u Ameriku, neka ne zaboravi svoje domovine Hrvatske i neka nastoji, da sa Amerikom pomogne ne samo sebi, već i domovini. Tamo imade mnogo našega naroda i svuda postoje hrvatska društva, ali žalibog ne ima tu ni prave bratske ljubavi ni prave sloge. Za to gdje budete trsite se, da i naš narod bude napredovao slogom i radom, kako napreduju i drugi narodi.

Eto to sam Vam htio reći za Ameriku i tko bi od Vas baš morao u njoj tražiti kruha, neka se obrati jedino na poslovnicu „Putnik“ u Zagrebu, koja će dati sve potanje upute o putovanju i o poslu u Americi.

Za koji pak dan sazvat ćemo kod Vas veći sastanak svih gospodara, da si osnujete hrvatsku seljačku zadrugu, kojom ćete si više pomoći u Vašem zlu, nego da toliki na jednom odete u Ameriku“.

* * *

Nije prošlo dugo i u selu naših „Amerikanaca“ počela raditi hrvatska seljačka zadruga. Narod dobivao u njoj jeftine zajmove i s njima isplatio lihvare, kojima je plaćao 15—20 po sto kamata. Nekima baš najpotrebnijima zadruga je pomogla otići u Ameriku i oni već šalju jedan dio za pomoć domu, drugi kao uložak na kamate. Pod okom zadruge prestalo je pijančevanje i ljenčarenje, jer tko se nije popravio, nije mogao doći u zadrugu.

Narod je pomoću svoje zadruge došao do novih gospodarskih strojeva i bolje stoke i sve se je u selu stalo preporagjati. Samo jedan je stao propadati, a to je bio seoski Židov, koji je do sada izrabljivao neuki i lakovjerni narod.

Bog dao, da narod svuda posluša dobar savjet, pa će nam Hrvatska biti naša Amerika!

Zabilježio *H. S.*

SADRŽAJ:

10

Pivničarstvo. Napisao F. Kuralt. 60 f.
Povrćarstvo. Nap. Kv. Broz. 70 fil.
Poučni razgovori. Svezak I. 60 f., II. 60 f., III. 60., IV. 60 f.
Pripoviiesti iz povjesti hrv. iz okolice križevačke. Od D. Ferkića. 20 f.
Pripovijetke za puk Lava N. Tolstoja, I. i II. sv. svaki 40 f.
Pripovijesti iz hrvatske povjesti. I. i II. svez. od Vj. Klaića, IV. i V. od dr. Rud. Horvata. Svaki po 50 f. (III. svezak raspačan.)
Pripovijesti iz bosanskog života. Napisao Osman Aziz. 30 f.
Prirodni zemljopis. Gećkie-Šenoa. 40 f.
Ribe i ribogojstvo. Napisao za puk Skender Horvat. 50 f.
Ruža. Pripovijest od J. Zorića. 60 f.
Ruske narodne pripovjetke. Preveo M. Divković. 50 f.
S ličkih vrleti. Nap. Iv. Devčić. 50 f.
Slike i uspomene sa sela. Napisao Janko Barlè. 60 f.
Slike iz svagdanjeg života. V. Kosmák. Preveo Stj. Žgurić. I. 60 f., II. 50 f.
Stari Slaveni. Povjesničke crtice. Sastavio Julije Gollner. 70 f.
Stolna crkva u Djakovu. (Sa 3 sl.) 2 K.
Supruga (žena) prava kršćanka. Za puk napisao Izidor F. Paulić. 30 f.
Svilogojstvo za puk. Napisao Stjep. Mažuranić (sa 23 sl.) 30 f.
Štitite životinje. Priredili Strzalkowski i Hofman. 20 f.
Uputa u ratarstvo. I. (Sa 71 sl.) M. pl. Eisenthal i O. Frangeš. 1 K.
Večernji razgovori o sv. obredih kat. crkve. Napisao Gj. Šimončić. 20 f.
Vjekopis biskupa tršćanskoga Dobrile. Od Cvj. Rubetića. 30 f.
Voće i njegova upotreba. Nap. Iv. pl. Radić. 1 K 50 f.
Vračara Klara. Od I. Lepušića. 60 f.
Za krst častni i slobodu zlatnu. Od M. Mayera. 50 f.
Zločin i pravda Božja. Pripovijest iz seoskog života. Napisao Ivan Lepušić. 40 f.
Život g. Isusa Krista. Od nadb. Stadlera. Knj. I., II. i III. po 80 f.
Život bl. Djevice Marije. Nap. dr. J. Pazman. Sv. I. i II. po 80 f.
Život sv. Josipa. Napisao dr. Josip Pazman. 60 f.
Život sv. Pavla. 1 K 50 f.
Život svetaca i svetica Božjih. Napisao dr. Fr. Iveković. Za mjesece lipanj do prosinca (izuzev rujan i studeni). 40 f. svaki svezak.
Životinje. III. i IV. Napisao prof. Šebišanović. (Sa sl.) 40 f.
Životinje. V., VI., VII. i VIII. Napisao D. Trstenjak. (Sa sl.) 40 f.